

Rättsreform, rättsdebatt och rättskultur — 100 år med Svensk Juristtidning

Av rådmannen, jur.dr MARTIN SUNNQVIST

Svensk Juristtidning har kommit ut i 100 år. Den svenska rättsordningen har under detta sekel genomgått genomgripande förändringar, men tydliga rättsliga grundstrukturer har bevarats. I denna uppsats görs ett försök att fånga vissa framträdande drag i juristtidningens innehåll och hur juristtidningen har förändrats, när det gäller både dess utformning och dess innehåll. Viktiga delar av innehållet (a) har handlat om lagreformer och även rättsliga reformer genom praxis och doktrin, (b) har utgjort debatter om konkreta rättsliga frågor och om de mer djupgående teoretiska frågorna om rätten, och (c) har bestått av redogörelser för historiska rättsliga förhållanden i stort och smått. Innehållet kan därmed sammanfattas i de tre ledorden rättsreform, rättsdebatt och rättskultur.

Artikeln innehåll

1 Inledning	822
1.1 Disposition och forskningsläge	822
1.2 De juridiska tidskrifterna fram till år 1916	824
1.3 Svensk Juristtidnings syfte: 1916 års anmälan	830
1.4 Grundare, ordförande och redaktörer	832
1.5 Logotyp, typografi, bilder och språk	836
1.6 Indelningen i ämnesområden	837
2 Fyra nedslag: 1925 – 1955 – 1985 – 2015	838
2.1 År 1925: Mellankrigstid	838
2.2 År 1955: Folkhem och kallt krig	841
2.3 År 1985: Marknadsekonomi och början till politisk avspänning	843
2.4 År 2015: Den senaste fullständiga årgången	845
2.5 Några kommentarer	848
3 Något om de olika ämnesområdena	849
3.1 Processrätt	849
3.2 Civilrätt	853
3.3 Straffrätt	857

3.4 Rättshistoria	859
3.5 Konstitutionell rätt	861
3.6 Nordisk rätt och Europarätt.....	864
4 Iakttagelser inom några teman	865
4.1 Politik och juridik i teori och praktik.....	865
4.2 Kris och krig.....	868
4.3 Formerna för lagreform.....	870
4.4 Tidsbilder från juristernas yrkesliv	871
4.5 Bilagor och anknytande skrifter	875
4.6 Tekniska landvinningar.....	876
5 Sammanfattande slutsatser	877
5.1 Rättsreform, rättsdebatt och rättskultur.....	877
5.2 Den historiska framtiden	879

1 Inledning

1.1 *Disposition och forskningsläge*

Svensk Juristtidning (SvJT)¹ utkom med sitt första nummer år 1916 och firar således i år sitt hundraårsjubileum. Närmare bestämt inföll 100-årsdagen den 12 april 2016.² Detta är ett försök att teckna en bild av hundraåringens tillkomst och utveckling. Som en utgångspunkt finns den anmälan,³ som redaktionen gjorde i det första häftet och som angav syftet med tidskriften. I anmälan förhöll sig redaktionen till det omgivande nordiska tidskriftslandskapet, och det temat får också inleda denna text tillsammans med en översikt över SvJT:s föregångare. Därefter kommer anmälan att granskas något närmare, och något kommer att sägas om de ledande personerna bakom tidskriften.

Jag har valt ut några årgångar som diskuteras närmare, så att likheter och skillnader över tid blir tydliga. Jag kommer också att diskutera några av de förekommande ämnesområdena närmare. I den avslutande analysen kommer 1916 års anmälan att ställas mot nutida förhållanden. Jag har inte haft tillfälle att använda de delar av SvJT:s arkiv, omfattande Karl Schlyters redaktörstid, som finns i Strafflagbe-

¹ Hänvisade artiklar kommer att betecknas med SvJT, årgång och första sidnummer. Motsvarande gäller Juridiskt arkiv (JA), den svenska Juridiska föreningens tidskrift (SvJFT), Naumanns tidskrift (NT), Nytt juridiskt arkiv avd. II (NJA II), Tidsskrift for Rettsvitenskap (TfR) och Förvaltningsrättslig tidskrift (FT). Om inte författarnamn nämns i texten nämns det i noten.

² 40-årsdagen ansågs nämligen infalla den 12 april 1956, eftersom det första häftet utkom den 12 april 1916. Se SvJT 1956 s. 380 (Bengt Lassen).

³ SvJT 1916 s. 1.

redningens arkiv på Riksarkivet.⁴ Framställningen är också översiktlig på så sätt att det är närmast ogörligt att inom ramen för en text av denna omfattning göra en djupgående analys av tidskriftens innehåll genom åren. I så fall hade det varit lämpligare att välja ut ett enskilt rättsområde. Det är inte heller möjligt att mer än i undantagsfall sätta in de diskussioner som förts i sina kontexter av annan utgiven litteratur och debatter i andra fora. Snarare är inriktningen att försöka ge en överblick över vilka frågor som har diskuterats och vilka meningsmotsättningar som har kommit till uttryck i själva tidskriften. Praktiskt har arbetet gått till så att jag har gått igenom SvJT årgång för årgång och kompletterat denna genomgång med sökningar i innehållet på hemsidan www.svjt.se.

Vid SvJT:s olika jämna födelsedagar har olika återblickar publicerats. Inför tioårsjubileet publicerades en notis med bland annat Föreningens för utgivande av Svensk Juristtidning stadgar.⁵ Till 20-årsjubileet publicerades en notis med uppgifter om bland annat styrelse och redaktörer⁶ och återgavs kort hur jubileet omtalats i Svenska Dagbladet, Aftonbladet, Dagens Nyheter, Nya Dagligt Allehanda, Upsala Nya Tidning och Sydsvenska Dagbladet samt i Helsingforstidningen Svenska Pressen och danska Berlingske Tidende.⁷ Vid 30-årsjubileet gjorde Karl Schlyter en kort återblick på den första årgången.⁸ Vid 40-årsjubileet skrev kommerserådet jur.dr Siegfried Matz en utförlig artikel om hur SvJT startade.⁹ Han fann att de ursprungliga riktlinjerna för SvJT:s redigering hade stått sig genom åren.¹⁰ Vid 50-årsjubileet fanns dels en kort notis med formella uppgifter,¹¹ dels en betraktelse av professorn i Oslo Carl Jacob Arnholm över de första 50 årens innehåll.¹² Vid 70-årsjubileet skrev Stig Strömholm en betraktelse över tidningens utveckling¹³ och till 75-årsjubileet skrev han en artikel om tidningens förändring.¹⁴ Någon mer omfattande historisk överblick har dock inte skrivits tidigare.

Professor Kjell Å Modéer har i festskriften till Per Henrik Lindblom analyserat den omvärldssyn svenska jurister fick genom framför allt SvJT åren 1935–1955.¹⁵ I detta häfte bidrar han med en analys av SvJT under Karl Schlyters redaktörstid.¹⁶ I minnesskriften till Tore Almén

⁴ Jan-Olof Sundell, *Karl Schlyter — en biografi*, Stockholm: Norstedts Juridik, 1998, s. 225.

⁵ SvJT 1925 s. 491.

⁶ SvJT 1936 s. 64.

⁷ SvJT 1936 s. 283.

⁸ SvJT 1946 s. 281.

⁹ SvJT 1956 s. 340.

¹⁰ SvJT 1956 s. 340 på s. 343.

¹¹ SvJT 1965 s. 719 (Sten Rudholm).

¹² SvJT 1966 s. 1.

¹³ SvJT 1986 s. 1.

¹⁴ SvJT 1991 s. 81.

¹⁵ Kjell Å Modéer, ”Den kulan visste var den tog!’ Om svenska juristers omvärldssyn 1935–1955” i *Festskrift till Per Henrik Lindblom*, Uppsala: Iustus, 2004, s. 443.

¹⁶ SvJT 2016 s. 881.

har Anders Knutsson skrivit om Tore Almén, och Stig Strömholm har skrivit om Alméns insatser för SvJT.¹⁷

Den 17 mars 2016 presenterades volymen *Svensk Juristtidning 100 år*. Dess syfte är framåtblickande, men flera av författarna har i sina bidrag återknutit till tidningens historia.¹⁸ Under år 2016 har några bidrag med historiska återblickar publicerats; Johan Danelius uppsats om SvJT och det nordiska juridiska samarbetet,¹⁹ Charlotta Falkmans uppsats om påståendedoktrinen²⁰ och Hans Danelius uppsats om SvJT och de finska krigsbarnen.²¹ Mikael Mellqvist ansluter till dessa artiklar med betraktelser av vad som tilldrog sig under SvJT:s 100-årsjubileumsdag: ”Etthundra år — tolv spikar inslagna mellan evigheten och mikrosekunden”.²² Vidare är detta, jubileumsårets sista, häfte vikt för texter om tidningens historia.

1.2 De juridiska tidskrifterna fram till år 1916

Under 1800-talet påbörjades fyra juridiska tidskrifter i Sverige. Innehållet utgjordes av rättspraxis och juridiska artiklar, varvid rättsfallsreferaten oftast tog överhanden.²³

Den första av dessa tidskrifter var *Juridiskt arkiv* (Juridiskt arkiv med dåtida stavning), som utgavs åren 1830–1862 av hovrättsassessorerna i Skånska hovrätten, sedermera justitierådet Carl Schmidt. En allt större del av artikelmaterialen utgjordes av artiklar av Carl Joseph Anton Mittermaier, professor i Bonn och sedan Heidelberg åren 1819–1867. Mittermaier var en av utgivarna av *Kritische Zeitschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft des Auslandes*, som utgavs i 28 band åren 1829–1856. Han engagerade sig för den liberala rättsstaten och ägnade sig främst åt straffrättsliga och straffprocessuella reformer, och i dessa avseenden finns en tydlig länk mellan honom och Carl Schmidt.²⁴ En stor del av artiklarna i *Juridiskt arkiv* handlade om påföljdssystemet och om formerna för straffverkställighet. En klassisk processuell fråga — ackusatoriskt eller inkvisitoriskt förfarande i tvistemål — togs upp till diskussion i form av en översatt tysk text.²⁵ Det uppmärk-

¹⁷ Anders Knutsson, ”Tore Almén. Rättsvetenskapsman, lagstiftare, domare — och mer därtill” och Stig Strömholm, ”Tore Almén och Svensk Juristtidning” i *Rättsvetenskapliga studier till minnet av Tore Almén*, Stockholm: Iustus, 1999, s. 7 respektive 329.

¹⁸ Särskilt Charlotte Kugelberg, ”Svensk Juristtidning 100 år” i *Svensk Juristtidning 100 år*, Uppsala: Iustus, 2016, s. 9.

¹⁹ SvJT 2016 s. 1.

²⁰ SvJT 2016 s. 257.

²¹ SvJT 2016 s. 349.

²² SvJT 2016 s. 561.

²³ Se Lars Björne, *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del II. 1815–1870. Brytningstiden*, Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 1998, s. 194–197; *Del III. 1871–1910. Den konstruktiva riktningen*, Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 2002, s. 166–167; *Del IV. 1911–1950. Realism och skandinavisk realism*, Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 2007, s. 218–220.

²⁴ Se Kjell Å Modéer, ”Mittermaier och bröderna Schmidt — ett bidrag till 1800-talets interkulturella juristkommunikation” i *Festskrift till Hans Ragnemalm*, Lund: Juristförlaget, 2005, s. 233.

²⁵ JA band 3 (1832–33) s. 321 (J. F. E. Lotz).

sammades att yngre domare hade börjat tillämpa en allt mer ackusatorisk processordning.²⁶ Ur skriften *Über das Wesen und die Bedeutung des Strafrichter-Amtes &c.*, Marburg 1832, publicerades artikeln ”Om brottmålsdomarens moraliska egenskaper”,²⁷ som handlar om domar etik och — med nu aktuell terminologi — bemötandefrågor. I vissa avseenden behandlar artikeln de etiska krav som ställdes på rannsaktionsdomaren, och i de delarna är den mer intressant för dagens åklagare. Men själva de moraliska egenskaperna saknar inte aktualitet. Domaren skulle iaktta:

1. ett orubbligt sinne för sanning och rätt, samt ovillkorlig aktning för lagen
2. självständighet, mod och karaktärsstyrka
3. välde över sig själv, saktmod, lugn och tålamod
4. skarpsinnighet, klokhet, självs närvaro
5. drift, oförtrutethet, ihärdighet
6. humanitet och människokärlek

*Juridiska föreningens tidskrift*²⁸ utkom i 23 häften åren 1850–1861, och samme Carl Schmidt var en av föreningens grundare och tidskriftens redaktör. Det svenska artikelmaterial i Juridiskt arkiv kom att föras över till föreningstidskriften, varvid Juridiskt arkiv allt mer dominerades av rättsfallsreferat. Detta hindrade dock inte att det fanns rättsfallsreferat i Juridiska föreningens tidskrift också. Innehållet i Juridiska föreningens tidskrift dominerades dock av överläggningar i aktuella frågor. De olika lokala avdelningarna och centralavdelningen hade diskussionsmöten, som refererades i tidskriften. T.ex. diskuterades år 1850 om ogift kvinna borde få rätt att vid viss ålder själv råda över sig och sitt gods.²⁹ Strävan efter lagreform i Sverige blev föremål för en artikel i två delar,³⁰ och den (som det numera kan uppfattas) eviga frågan om förhållandet mellan teori och praktik i juristutbildningen analyserades i en översatt artikel av kanslirådet Jäger i Tübingen under rubriken ”Om domares och advokaters bildning”.³¹ En annan fråga som skulle komma att bli föremål för mycken fortsatt diskussion var frågan om lagprövningen, som lyftes in genom en översatt artikel av dr A. Vollert i Weimar: ”Må domaren tillämpa en lag, som blivit utfärdad utan ständernas enligt statsförfattningen erforderliga samtycke?”³² Senare i samma årgång finns referat av diskussionerna vid föreningens årsmöte år 1855, som uppenbarligen hållits innan Vollerts artikel publicerats — dessa diskussioner handlade om frågan om en förordning kunde ha företräde framför lag. Centralavdelning-

²⁶ JA band 4 (1833–34) s. 1.

²⁷ JA band 4 (1833–34) s. 161.

²⁸ Här förkortad SvJFT. Den ska inte förväxlas med den sedan 1865 och alltjämt utkommande *Juridiska Föreningens i Finland tidskrift*.

²⁹ SvJFT häfte 1 (1850) s. 23.

³⁰ SvJFT häfte 4 (1852) s. 13 och häfte 6 (1853) s. 1.

³¹ SvJFT häfte 9 (1854) s. 154.

³² SvJFT häfte 11 (1855) s. 1.

en stannade för att en förmedlande tolkning mellan de motstridiga föreskrifterna kunde lösa problemet.³³ Också frågan om vad som krävs för övergång av äganderätt till köparen diskuterades vid föreningens möten,³⁴ och frågan föranledde även artiklar av dåvarande adjunkten G. Broomé, som hävdade att tradition var nödvändig,³⁵ och signaturen ”—s—n”, som diskuterade äganderättsövergången vid köp av fast egendom.³⁶

Professorn i Lund, sedermera justitierådet Christian Naumann utgav åren 1864–1888 *Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning*, vanligen kallad *Naumanns tidskrift*. När den första årgången utkommit skrev Christian Naumann ett förord. Han uttryckte sin beundran för Carl Schmidts engagemang för ämbetsmannabildningen och vetenskapen i Sverige. Han förklarade att han ville fylla den lucka som Juridiskt arkiv efterlämnat och publicera prejudikat och uppsatser.³⁷ Bland innehållet kan nämnas en diskussion om prejudikaträtt. Denna diskussion hade påbörjats i en artikel av signaturen —t— i Juridiska föreningens tidskrift om att lag inte kunde åsidosättas genom prejudikat även om lagen var föråldrad.³⁸ Diskussionen återkom i olika årgångar av Naumanns tidskrift genom signaturen —oo— ”Om prejudikater”,³⁹ och —t— ”Om enhet i domslut och om s.k. prejudikater”⁴⁰ samt genom återgivandet⁴¹ av en notis i norska *Retstidende*⁴² som ursprungligen hade publicerats i *Ugeskrift for Lovkyndighet*.⁴³ Att diskussionen togs upp vid den tidpunkten har sin särskilda betydelse eftersom Högsta domstolens rättsfall på vice häradshövdingen G. B. A. Holms initiativ började publiceras på ett mer systematiskt sätt år 1874 i NJA I och då det vid samma tid vidtogs lagstiftningsåtgärder för att uppnå enhet i rättskipningen. Dessa lagstiftningsåtgärder medförde att Högsta domstolen kunde döma i plenum⁴⁴ och att avgöranden där en rättsgrundsats antagits skulle antecknas i Högsta domstolens minnesbok.⁴⁵ Wilhelm Uppström tog i en lång följetong upp frågan om muntlig rättegång i tvistemål.⁴⁶ Signaturen —oo— bidrog med en genomgång av ett antal olika rättssymboler.⁴⁷

Frågan inställer sig förstas vilka —oo— och —t— var. Gustaf Broomé, professor i stats- och processrätt i Lund, använde signaturen

³³ SvJFT häfte 11 (1855) s. 106.

³⁴ SvJFT häfte 13 (1856) s. 157.

³⁵ SvJFT häfte 16 (1858) s. 151.

³⁶ SvJFT häfte 22 (1861) s. 1.

³⁷ NT 1864 s. III–VI (Christian Naumann).

³⁸ SvJFT häfte 8 (1854) s. 14.

³⁹ NT 1873 s. 597.

⁴⁰ NT 1873 s. 607.

⁴¹ NT 1876 s. 196.

⁴² Rt. 1875 s. 833.

⁴³ UFL VIII s. 100.

⁴⁴ Se NJA II 1876 nr 3.

⁴⁵ Se NJA II 1876 nr 6. — För den första anteckningen i minnesboken, se NJA 1876 s. 278. För den senaste, se NJA 2015 s. 374.

⁴⁶ Med början i NT 1878 s. 116 och fortsättning i NT 1879, 1880, 1881 och 1882.

⁴⁷ NT 1871 s. 415.

—oo—. ⁴⁸ Signaturen —t— har i Juridiska Föreningens tidskrift inte ansetts kunna tydas. ⁴⁹ I Naumanns tidskrift syftade den på Pehr Gistrén, ⁵⁰ och det är rimligt att anta att den syftade på honom även i Juridiska föreningens tidskrift. Gistrén var född år 1813 och utnämndes år 1858 till kanslist i Justitierevisionsexpeditionen. ⁵¹

År 1874 påbörjade som redan nämnts G. B. A. Holm utgivningen av *Nytt juridiskt arkiv*, vars avdelning I redan från början ägnades helt åt Högsta domstolens samtliga avgöranden. Schmidt och Naumann hade endast publicerat rättsfall i urval. ⁵² Avdelning II, som påbörjades år 1876, innehöll rättsvetenskapliga artiklar och redogörelser för ny lagstiftning. De rättsvetenskapliga artiklarnas andel av innehållet minskade efterhand, och de förekom sedan SvJT grundats inte alls i NJA II. Det finns dock intresse att nämna något om artikelinnehållet i NJA II. Fokus låg på processrätt, civilrätt och straffrätt. År 1884 publicerades i sammandrag Nya Lagberedningens förslag till ny rättegångsbalk, ⁵³ och utöver processrättsliga frågor i svensk rätt ⁵⁴ publicerades uppsatser om tysk och österrikisk civilprocessrätt; ⁵⁵ de sistnämnda visar reformsträvandenas inspirationskällor. Bland övriga länder kan nämnas unionsbrodern Norge, ett land åt vilket flera artiklar ägnades, ⁵⁶ och — kanske mer förvånande — Egypten, vars internationella, s.k. blandade domstolar väckte intresse. ⁵⁷ Den tidens tekniska och sociala utveckling antyds av artiklar om realkredit åt enskilda järnvägars byggnadslån ⁵⁸ och om ”Föreningen för gift kvinnas eganderätt”, som syftade till förändring av lagstiftningen om makars egendomsförhållanden. ⁵⁹ Frågan om äganderättens övergång vid köp hade som sagt diskuterats i Juridiska föreningens tidskrift, och den diskuterades även i Naumanns tidskrift ⁶⁰ och NJA II. ⁶¹ Den immateriella äganderätten — immaterialrätten — togs upp till diskussion. ⁶² Apropos 100-årsjubileer finns i NJA II 1889 nr 1 en redogörelse för Högsta domstolens sådana firande, då Oscar II själv var med i Högsta

⁴⁸ Register till NT 1864–1886 utgivet av Theodor Naumann, Stockholm 1887, s. 7.

⁴⁹ Björne 1998 s. 196.

⁵⁰ Register till NT 1864–1886 utgivet av Theodor Naumann, Stockholm 1887, s. 5.

⁵¹ *Matrikel öfver civile embets- och tjenstemän i riket år 1859*, Stockholm: Norstedts, 1859, s. 5.

⁵² Jfr SvJT 1956 s. 340 på s. 341 (Siegfried Matz).

⁵³ NJA II 1884 nr 2 (C. O. Montan).

⁵⁴ T.ex. om res judicata-invändningen (NJA II 1876 nr 9, G. Broomé) och Vad bör ett vittne få förtiga? (NJA II 1877 nr 1, G. Broomé).

⁵⁵ NJA II 1903 nr 5 (Axel Olivecrona) och nr 6 (John Hammarberg) samt 1912 nr 1 (Algot Bagge).

⁵⁶ T.ex. om rättsprocessen i Høyesterett (NJA II 1876 nr 1, Axel Bruun) och om den kungliga sanktionsrätten enligt Norges grundlag (NJA II 1883 nr 3, Frederik Stang).

⁵⁷ NJA II 1878 nr 5 (G. Gram). Se också TfR 1908 s. 1 (C. O. Montan) samt SvJT 1917 s. 229 (Michael Hansson) och 1922 s. 60 (A. E. Rodhe).

⁵⁸ NJA II 1876 nr 5 (O. W. Staël von Holstein).

⁵⁹ NJA II 1876 nr 7.

⁶⁰ NT 1872 s. 66 (—t—).

⁶¹ NJA II 1880 nr 1 (A. O. Winroth).

⁶² NJA II 1882 nr 4 och 1883 nr 5 (Sigfrid Wieselgren).

domstolen och dömde konungsdom. Själva rättsfallet finns i NJA 1889 s. 220. Det framgår att konungen med sina två röster förenade sig med tre justitieråd, varvid fyra justitieråd röstades ned.

Redogörelsen visar att SvJT har en förhistoria. På ett sätt grundades något nytt år 1916, Sveriges ”första moderna juridiska tidskrift”.⁶³ Men på ett annat sätt fortsattes något redan påbörjat. Artiklar inom främst process-, civil- och straffrätt hade delvis parallellt och delvis med korta avbrott publicerats i Juridiskt arkiv, Juridiska föreningens tidskrift, Naumanns tidskrift och NJA II, och år 1916 skedde den sista överlämningen av stafettpipen till SvJT.

Sedan år 1897 fanns (och finns) *Statsvetenskaplig tidskrift* för den svenska statsvetenskapliga och statsrättsliga debatten, och sedan år 1888 fanns (och finns) *Tidsskrift for Rettsvitenskap* (tidigare stavning *Tidsskrift for Retsvidenskab*) som främsta organ för den nordiska juridiska debatten.⁶⁴ *Tidsskrift for Rettsvitenskap* kan, måhända ännu tydligare än NJA II, uppfattas som en länk mellan Naumanns tidskrift och SvJT. Nämnas kan att Karl Schlyter engagerade sig i tidskriften med notiser och en uppsats.⁶⁵

När SvJT grundades år 1916 framhölls särskilt att frågor som föll inom statsvetenskapens eller nationalekonomins områden inte skulle behandlas i SvJT, eftersom det fanns andra publikationer för de ämnesområdena.⁶⁶ Att *Tidsskrift for Rettsvitenskap* fanns hindrade emellertid inte SvJT från att i stor omfattning publicera material från och om de andra nordiska länderna. Skatterätten och förvaltningsrätten togs inte upp i särskilt stor utsträckning i SvJT, brister som kompensades år 1934 respektive 1938 när *Svensk Skattetidning* och *Förvaltningsrättslig tidskrift* började ges ut. I den senare tidskriftens anmälan framhölls bland annat att den hade en funktion att fylla vid sidan om SvJT.⁶⁷ Här ska också nämnas att ytterligare juridiska tidskrifter har börjat publiceras på senare tid. De som ligger närmst SvJT:s inriktning är *Juridisk Tidsskrift vid Stockholms universitet* och *Europarättslig tidskrift*, som började ges ut år 1989 respektive 1998.

Att det fanns en lucka som behövde fyllas när SvJT började ges ut bekräftas av att en annan tidskrift för juridiska uppsatser — *Juridisk tidskrift* — år 1916 började ges ut av häradshövdingen, f.d. hovrättsrådet Einar Bergelmer.⁶⁸ Bergelmer fick emellertid snabbt anledning att överväga om det fanns utrymme för två parallella tidskrifter, och efter att ha övervägt att inrikta sin tidskrift till att bli ett organ för underdomstolarna beslutade han att lägga ned projektet, delvis på grund av

⁶³ Lars Björne, Del IV, 2007, s. 218.

⁶⁴ Se Lars Björne, Del III, 2002, s. 30-32; Del IV, 2007, s. 23-28.

⁶⁵ TfR 1912 s. 107 (”Bestämmelser af straffrättslig natur i reglementeringskommitténs betänkande.”)

⁶⁶ SvJT 1916 s. 2.

⁶⁷ FT 1938 s. 1.

⁶⁸ JT 1916 s. 1.

personliga skäl.⁶⁹ Det har sagts att SvJT var en mer motståndskraftig typ av tidskrift eftersom den, till skillnad från Schmidts arkiv, Naumanns tidskrift och Bergelmers tidskrift, inte var lika starkt knuten till en viss person.⁷⁰ Det ligger något i detta, men det ska noteras att Juridiska föreningens tidskrift hade en förening i ryggen som i den bästa av världar hade kunnat fortleva trots Carl Schmidts död. Att SvJT gjorde just detta — överlevde trots Tore Alméns död⁷¹ genom att vara organiserad som en förening — beror uppenbarligen på att det fanns fler ledande personer i redaktionen och föreningen, såsom Karl Schlyter. Därtill kom att SvJT:s förening hade försetts med betydande ekonomiska bidrag från olika intresserade personer.⁷²

Det var inledningsvis en känslig fråga hur initiativtagarna till SvJT skulle agera i förhållande till den äldre svenska och nordiska juristgenerationen.⁷³ Presidenten i Svea hovrätt Ivar Afzelius var mycket engagerad i *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, som den nya tidningen kunde uppfattas som en konkurrent till. Han medverkade dock i första årgången av SvJT.⁷⁴ Något om förhållandet till tre betydande jurister i denna den äldre generationen kan sägas genom de minnesord som togs in i SvJT. År 1921 avled Francis Hagerup och Ivar Afzelius. Ivar Afzelius skrev först minnesorden över Francis Hagerup, betydande norsk författare inom inte bara civilrätt utan även straffrätt och processrätt.⁷⁵ År 1887 hade Hagerup grundat *Tidsskrift for Retsvidenskab*. Han var inte bara rättsvetenskapsman utan även justitieminister, statsminister, stortingsman och diplomat. Senare år 1921 blev det professorn, justitierådet, ordföranden i lagberedningen Wilhelm Sjögrens tur att skriva minnesorden över Ivar Afzelius, processrättsvetenskapsman, justitieråd, president i Svea hovrätt, som ”sökt hävda tolkningens frihet, rättens humanitet och domens konkreta rättvisa”.⁷⁶ Och år 1929 skrev justitierådet Birger Ekeberg (se om honom nedan i avsnitt 1.4.1.) minnesorden över Wilhelm Sjögren — ”en av de rikaste begåvningar, svensk rättsvetenskap haft att uppvisa” men samtidigt blygsam och tillbakadragen.⁷⁷ Wilhelm Sjögren hade diskuterat domstolarnas rättskapande makt i ”Domaremakts och rättsutveckling”,⁷⁸ lagtolkningsfrågor i ”Fiduciariska lösöreköp”⁷⁹ (dvs. säkerhetsöverlåtelser) och lagstiftningens uppgifter i ”Arvslagstiftning”.⁸⁰

⁶⁹ JT 1916 s. 115.

⁷⁰ SvJT 1956 s. 340 (Siegfried Matz).

⁷¹ Se härtill SvJT 1919 s. 70 (Birger Ekeberg).

⁷² SvJT 1956 s. 340 på s. 344 (Siegfried Matz).

⁷³ SvJT 1956 s. 340 på s. 342 (Siegfried Matz).

⁷⁴ SvJT 1916 s. 145.

⁷⁵ SvJT 1921 s. 57.

⁷⁶ SvJT 1921 s. 321 på s. 322.

⁷⁷ SvJT 1929 s. 193.

⁷⁸ TfR 1916 s. 325.

⁷⁹ TfR 1914 s. 281.

⁸⁰ SvJT 1926 s. 1.

1.3 Svensk Juristtidnings syfte: 1916 års anmälan

Det första häftet i den första årgången av SvJT började med en anmälan. Det konstaterades att det i grannländerna Danmark, Norge och Finland sedan länge funnits juridiska tidskrifter ”med det dubbla ändamålet att giva referat av intressanta rättsfall och lämna plats åt uppsatser och meddelanden i juridiska ämnen”.⁸¹ NJA hade begränsats till rättsfall från Högsta domstolen (NJA I) och artiklar om nya lagar (NJA II). Det innebar att det saknades en publikationsform för avgöranden från lägre domstolar och för juridiska uppsatser. Det var denna lucka SvJT skulle fylla.

1.3.1 Hovrättstidning

Enligt anmälan hade redan tjugo år tidigare, alltså vid 1890-talets mitt, tanken väckts att en ”hovrättstidning” skulle utges ”under medverkan av ett antal bisittare i överrätterna”.⁸² Behovet hade ökat; en överklagandereform skulle innebära att ”ett stort antal, kanske hälften av alla till hovrätterna fullföljda tvistemål och brottmål komma att där avdömas i sista instans”.⁸³ Denna reform, införande av *summa revisibilis*, dvs. ett krav på att en tvist skulle handla om ett visst lägsta belopp för att målet skulle få föras till Högsta domstolen utan prövningstillstånd, hade Karl Schlyter arbetat med. NJA I skulle alltså inte längre ge en fullständig överblick över svensk rättspraxis. Därför var SvJT:s ena huvudsakliga uppgift att meddela referat av alla juridiskt intressanta hovrättsavgöranden. Denna uppgift kom att omprövas när Högsta domstolen år 1971 blev en renodlad prejudikatinstans med ett generellt krav på prövningstillstånd.⁸⁴ Frågan var hur hovrättspraxis skulle redovisas i tiden därefter, bland annat med tanke på urvalet av fall.⁸⁵ Resultatet blev att från och med 1980 publiceras hovrättsfallen av Domstolsverket i en separat publikation, *Rättsfall från hovrätterna*.⁸⁶ Vad som emellertid finns kvar i SvJT är de synnerligen användbara rättsfalls-sammanställningarna — analyser av rättsfall, där de sätts in i sina sammanhang och diskuteras.⁸⁷

1.3.2 Vetenskaplig förankring

Det andra huvudsyftet med SvJT var att ”tillgodose behovet av en fack-tidskrift, där teoretiska och praktiska jurister kunna framlägga sina tankar i juridiska spörsmål, vare sig dessa angå tolkning av gällande rätt eller aktuella ämnen på lagstiftningens område”.⁸⁸ I varje häfte skulle det, hoppades redaktionen, finnas ”en eller flera uppsatser, be-

⁸¹ SvJT 1916 s. 1.

⁸² SvJT 1916 s. 1.

⁸³ SvJT 1916 s. 1. Se också SvJT 1956 s. 340 på s. 342–343.

⁸⁴ SvJT 1971 s. 587 (Gerhard Wikrén).

⁸⁵ SvJT 1972 s. 56 (Gillis Erenius).

⁸⁶ SvJT 1980 s. 727 (Anders Knutsson).

⁸⁷ Se det årliga registret, där samtliga rättsfallssammanställningar i varje ämne förtecknas.

⁸⁸ SvJT 1916 s. 2.

handlande civilrättsliga, processrättsliga eller straffrättsliga ämnen”.⁸⁹ Den tonvikt vid processrättsliga frågor som kommer att diskuteras närmare i det följande kan säkert också delvis knytas till etiketten ”hovrättstidning”, liksom även civilrätten och straffrätten. Som kommer att framgå i det följande blev just dessa rättsområden de väsentliga.

I anmälan angavs vidare att ”av den speciella privaträttens grenar komma handels- och försäkringsrätten att särskilt uppmärksammas”.⁹⁰ Om behovet av en tidskrift som behandlar civilrättsliga, processrättsliga och straffrättsliga ämnen är mera tidlöst, ser man här en mer tidsanknuten inriktning. Både handelsrätten och försäkringsrätten ökade i betydelse och väckte ett större intresse under det tidiga 1900-talet.

1.3.3 Aktuella spørsmål och notiser

Under rubriken ”Aktuella spørsmål” publicerades kortare artiklar, ofta med praktisk anknytning. Där kunde rättsliga frågor kort diskuteras, men även artiklar om bland annat förhållandena i andra nordiska länder kunde tas upp. Denna avdelning vidareutvecklades sedan med vinjetter som ”Från gången tid” och ”Från det praktiska rättslivet”. Lagförslag och kommittébetänkanden skulle anmälas i tidskriften. Även notiser om verksamheten i olika juristföreningar och om lagstiftningsarbetet och den judiciella förvaltningen skulle publiceras. Redan från början skulle recensioner publiceras av ny litteratur inom civilrätt, processrätt eller straffrätt. Tidvis upptar recensionerna en mycket stor del av innehållsförteckningarna.

Notiser om utnämningar till domarämbeten med mera har hela tiden förekommit. Från början angavs även vilka som avlagt juris kandidatexamen vid universiteten,⁹¹ en rapportering som pågick till och med år 1968 avlagda examina och därefter upphörde ”på grund av platsbrist”.⁹² Antagna ledamöter i Sveriges advokatsamfund angavs från och med de som antagits år 1950.⁹³

1.3.4 Nordisk förankring

I anmälan angavs att meddelanden från ”utlandet, särskilt våra närmaste grannländer, rörande lagstiftning, litteratur och rättskipning, som kan vara av större intresse för svenska jurister”⁹⁴ skulle publiceras. Det fanns korrespondenter i de andra nordiska länderna som skulle förse redaktionen med material.⁹⁵ Redan från början fanns vinjetten

⁸⁹ SvJT 1916 s. 2.

⁹⁰ SvJT 1916 s. 2.

⁹¹ SvJT 1916 s. 348–350.

⁹² SvJT 1969 s. 745.

⁹³ SvJT 1951 s. 75.

⁹⁴ SvJT 1916 s. 2.

⁹⁵ SvJT 1916 s. 3.

”Ur grannländernas tidskrifter”,⁹⁶ där nyheter från de andra nordiska länderna sammanfattades kort.

1.3.5 Svensk Juristtidning och Deutsche Juristen-Zeitung

Tidigt publicerades referat av vad som diskuterats i juridiska tidskrifter utanför Norden. I den första årgången nämndes bland annat *Deutsche Juristen-Zeitung* och dess huvudsakliga innehåll.⁹⁷ Denna notis åberopades av Karl Schlyter 30 år senare för att påvisa SvJT:s utländska förebild.⁹⁸ På motsvarande sätt hade som redan nämnts Carl Schmidt inspirerats av Mittermaiers *Kritische Zeitschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft des Auslandes*.

År 1923 publicerades ett slags recension av *Deutsche Juristen-Zeitung* — recensionen inleddes med en redogörelse för den förödande verkan Första världskriget haft för de tyska juridiska tidskrifterna. På grund av stegrade framställningskostnader och ämbets- och tjänstemäns reducerade köpkraft kunde tidskrifterna inte fortsätta sin utgivning.⁹⁹ Birger Ekeberg framhöll att *Deutsche Juristen-Zeitung*, som under senare år torde ha varit ”den viktigaste förmedlaren mellan tyskt och svenskt rättsliv”, var hotad. Det framgår även av denna recension att *Deutsche Juristen-Zeitung* och SvJT till innehåll och upplägg påminde om varandra. Ekeberg uppmanade SvJT:s läsare att prenumerera — den som gjorde det bidrog ”även att moraliskt och ekonomiskt stödja ett företag, som i sanning förtjänar att räddas från undergång”. Även en insamling startades i Sverige.¹⁰⁰

År 1934 rapporterades att Otto Liebmann, som grundat och utgivit *Deutsche Juristen-Zeitung*, drog sig tillbaka. Han lämnade även sitt förlag. *Deutsche Juristen-Zeitung* togs över av Adolf Baumbach och sedan av Carl Schmitt, och förlaget togs över av C. H. Beck.¹⁰¹ Vad som inte utsades var vad det egentligen handlade om, nämligen att Otto Liebmann, eftersom han var jude, blev fråntagen förlaget och inflytandet över tidskriften.¹⁰²

1.4 Grundare, ordförande och redaktörer

1.4.1 Från 1916 till 1960-talet

I 1916 års SvJT bestod redaktionen av justitierådet Tore Almén, hovrättsrådet Gustaf Appelberg, professor Birger Ekeberg, advokaten och vice häradshövdingen Gösta Huselius samt hovrättsrådet Karl Schlyter. Professor N. Alexanderson, professor A. Kôersner och advokaten C. Ljungholm var suppleanter.¹⁰³ Fyra verksamhetstyper var alltså re-

⁹⁶ SvJT 1916 s. 69.

⁹⁷ SvJT 1916 s. 71.

⁹⁸ SvJT 1946 s. 281 på s. 282. Se också SvJT 1934 s. 198 (Ivar Strahl).

⁹⁹ SvJT 1923 s. 113.

¹⁰⁰ SvJT 1923 s. 143. jfr även SvJT 1923 s. 208, 276, 415; 1924 s. 158.

¹⁰¹ SvJT 1934 s. 198.

¹⁰² Se t.ex. Michael Stolleis, *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland*, 3 bd, 1914–35, München: C. H. Beck, 1999, s. 299–301.

¹⁰³ SvJT 1916 s. 2.

presenterade — Högsta domstolen, hovrätterna, vetenskapen och advokatväsendet. Detta återspeglar en erfarenhet initiativtagarna hade gjort av föregångarna: SvJT lades ”på en mycket bred basis”¹⁰⁴ och stöddes av intresserade kretsar inom domar- och advokatvärlden samt hade anknytning till åklagarväsendet och bank- och försäkringsväsendena. Redaktionsmedlemmarna bodde alla i Stockholm, eftersom ”redaktionsarbetet ansetts kräva”¹⁰⁵ detta, men det fanns representanter — borgmästare, häradshövdingar, professorer och advokater med flera — för olika utanför Stockholm bosatta juristgrupper som hade lovat medverka.¹⁰⁶ För insamlingen av hovrättsfall var en ledamot i var och en av de då tre hovrätterna ansvarig.

Tore Almén och Karl Schlyter räknas som SvJT:s grundare, och Tore Almén har angetts på titelbladet såsom grundare från häfte 2 för år 1919.¹⁰⁷ Tore Almén (1871–1919), som var jur. dr i civilrätt i Uppsala, författare till den berömda kommentaren till köplagen¹⁰⁸ samt under åren 1915–1918 justitieråd, ”åtnjöt [–] en sådan auktoritet inom de ledande juristkretsarna, att han framstod som den självskrivne ledaren för ett sådant företag som juristtidningen”.¹⁰⁹ När Tore Almén avled år 1919 i lunginflammation efter spanska sjukan var han bara 47 år gammal. ”Då Tore Alméns varma hjärta upphörde att slå, då brusto ock många ljusa förhoppningar om nya rika inslag i svensk rättsutveckling”;¹¹⁰ så inledde Birger Ekeberg minnesorden. Ekeberg skrev om SvJT att huruvida tidskriften ”hunnit växa sig nog stark att kunna med heder bestå hans stöd förutan får framtiden utvisa”.¹¹¹

Den andre grundaren var Karl Schlyter, låt vara att han angetts som grundare på titelbladet först år 1952, då han trätt ut ur redaktionen.¹¹² Karl Schlyter (1879–1959) var hovrättsråd, häradshövding, konsultativt statsråd och justitieminister samt president i Hovrätten över Skåne och Blekinge. Han var huvudredaktör och ansvarig utgivare för SvJT 1916–1951, dock var Birger Ekeberg ansvarig utgivare medan Schlyter var statsråd 1921–1923.¹¹³ År 1920 trädde Birger Wedberg in i redaktionen. När Schlyter åter blev statsråd 1932 blev Ivar Strahl ansvarig utgivare.¹¹⁴ Genom Karl Schlyter finns en koppling till de tidigare tidskrifterna, inte minst till Juridiskt Arkiv. Kopplingen består i att båda tidskrifterna på sin respektive tid engagerade sig för lagreform särskilt inom straffrätten, och båda redaktörerna hade en anknytning till den skånska hovrättens engagemang för den liberala rättsstaten som kan

¹⁰⁴ SvJT 1956 s. 340 på s. 341 (Siegfried Matz).

¹⁰⁵ SvJT 1916 s. 3.

¹⁰⁶ SvJT 1916 s. 3.

¹⁰⁷ SvJT 1952 s. 80.

¹⁰⁸ Den översattes även till tyska av F. K. Neubecker, se SvJT 1923 s. 293 (E. Marks von Würtemberg).

¹⁰⁹ SvJT 1956 s. 340 på s. 342.

¹¹⁰ SvJT 1919 s. 65.

¹¹¹ SvJT 1919 s. 70.

¹¹² SvJT 1952 s. 80.

¹¹³ SvJT 1925 s. 491,

¹¹⁴ SvJT 1936 s. 64.

spåras tillbaka till Casper Ehrenborghs tid.¹¹⁵ Vid Karl Schlyters död höll Ragnar Bergendal ett anförande vid jordfästningen som togs in i SvJT¹¹⁶ tillsammans med minnesord av Birger Ekeberg, Stephan Hurwitz, Brynolf Honkasalo, Thordur Eyjólfsson och Ole F. Harbek.¹¹⁷ Karl Schlyters biografi har skrivits av Jan-Olof Sundell.¹¹⁸ Sundell har hävdade att det redan under Schlyters tid i Skånska hovrätten 1906–1910 hade ”blivit hans önskedröm att skapa en svensk juridisk tidskrift”.¹¹⁹ Sundell har också kunnat konstatera att Schlyter såg som sin uppgift som redaktör att inte bara redigera insända bidrag utan också uppmanade vissa personer att skriva om vissa ämnen.¹²⁰ Enligt den senare redaktören Bengt Lassen var till och med den övervägande delen av materialet under Schlyters tid beställt av redaktionen.¹²¹

När SvJT firade sitt 50-årsjubileum uttalade redaktören Sten Rudholm, att redaktionen trodde att ”läsarnas önskemål om en god juridisk facktidsskrift bäst tillgodoses, om SvJT fortsätter på den väg som under tidskriftens första halvsekel stakats av — för att här nämna de främsta — Almén, Schlyter, Wedberg och Ekeberg”.¹²² Almén och Schlyter har redan presenterats närmare. Almén var ordförande i föreningen för utgivande av SvJT 1916–1919, och sedan följde Birger Wedberg 1920–1940, Birger Ekeberg 1940–1960 och Harry Guldberg 1961–1967.¹²³

Birger Wedberg (1870–1945) var justitieråd och en av de aderton i Svenska Akademien; han efterträdde där på stol nr 1 juristen, diplomaten och historikern Carl Bildt och efterträddes av Birger Ekeberg. Minnesorden skrevs av Nils Alexanderson.¹²⁴ Han framhöll att Wedbergs liv var ”rikare på innehåll än de allra flestas, bräddat ej blott av nitiskt och skickligt fyllda ämbetsplikter, utan ock av fritt påtagna lärda mödor, allt sammanhållet av en helgjuten, nobel och originell personlighet”. Han hade inte bara ägnat sig åt lagstiftningsverksamhet och dömande verksamhet utan också omfattande rättshistorisk och kulturhistorisk forskning, bland annat om Högsta domstolens historia perioderna 1789–1809 och 1809–1844. Hur hann han allt detta? Det kan synas ofattbart, skriver Alexanderson, eftersom mycken arkivforskning krävdes. ”Men den som otaliga gånger sett honom i samma ögonblick som högsta domstolens session var ändad skynda ut i tamburen, gripa sin rock och kränga den på sig i trappan — för att icke förlora en dyrbar sekund av de korta timmar Riksarkivet ännu stod

¹¹⁵ Se härtill Kjell Å Modéer, ”Carl Jonas Love Almqvist och juridiken. Ett *law & literature*-perspektiv” i *Festskrift till Johan Hirschfeldt*, Uppsala: Iustus, 2008, s. 248.

¹¹⁶ SvJT 1959 s. 1.

¹¹⁷ SvJT 1959 s. 6.

¹¹⁸ Jan-Olof Sundell, *Karl Schlyter — en biografi*, Stockholm; Norstedts, 1998.

¹¹⁹ Sundell 1998 s. 225.

¹²⁰ Sundell 1998 s. 226.

¹²¹ SvJT 1954 s. 625 (Bengt Lassen).

¹²² SvJT 1966 s. 77.

¹²³ SvJT 1965 s. 719 och 1967 s. 781.

¹²⁴ SvJT 1945 s. 833.

öppet — förstår det något bättre. Nulla dies sine linea!”¹²⁵ *Nulla dies sine linea* — ingen dag utan en rad.

Birger Ekeberg (1880–1968) var professor, justitieminister, justitieråd, president i Svea hovrätt, riksmarskalk och en av de aderton i Svenska Akademien. I akademien efterträdde han Birger Wedberg och efterträddes av Sture Petré. Vid hans död uttalade Sten Rudholm att Ekebergs ”insatser i svenskt och nordiskt rättsliv har en bredd och ett djup som saknar motstycke”.¹²⁶ Minnesord skrevs också av O. A. Borum, Olavi Honka, Árni Tryggvason och Carl Jacob Arnholm. Ekeberg var riddare av Serafimerorden och förde ett talande vapen — i fält av guld en från ett treberg uppväxande ek, allt grönt.¹²⁷ Vapnet återger alltså efternamnet i bildform, men en kulle med en ek ger också tydliga associationer till en tingsplats. Valspråket, som finns både på serafimerskölden och under presidentporträttet i Svea hovrätt, var *Ex lege libertas* (Ur lagen friheten). ”I all sin knapphet ger dessa ord mycket av Birger Ekeberg. De innehåller också ett budskap och en maning”, skrev Sten Rudholm.

År 1952 hade Karl Schlyter efterträtts som redaktör av Bengt Lassen, som stannade på posten till år 1962. Hovrättsrådet, lagbyråchefen och verkställande direktören Bengt Lassen (1908–1974) började sin juristbana i skånska hovrätten men följde Karl Schlyter till Stockholm och justitiedepartementet, där han slutade som lagbyråchef. Han tillträdde år 1953 befattningen som chef för Norstedts förlag, ”en syssla som alltsedan G. B. A. Holm ansetts förbehållen särskilt framstående jurister och ämbetsmän”.¹²⁸ Bengt Lassen var emellertid den sjätte och sista i den raden. Hans ”ibland litet underfundiga sätt att dela med sig av kunskaper och synpunkter”¹²⁹ kan kanske förklara uttalandet i samband med Karl Schlyters 75-årsdag att det ”blivit lugnare på SvJT sedan”¹³⁰ Karl Schlyter lämnat det aktiva arbetet inom redaktionen — för sina underlydande var Schlyter enligt Lassen ”en krävande men stimulerande och lärorik husbonde”.¹³¹

1.4.2 Från 1960-talet till 1980-talet

Harry Guldberg var ordförande 1961–1967, och Sten Rudholm var redaktör 1962–1967, då han efterträdde Harry Guldberg som ordförande. Rudholm var ordförande till utgången av år 1983, då han efterträddes av Stig Strömholm.¹³² Anders Knutsson var redaktör 1967–1972,¹³³ och därefter följde Hans Danelius 1972–1984.¹³⁴

¹²⁵ SvJT 1945 s. 833 på s. 835.

¹²⁶ SvJT 1968 s. 690.

¹²⁷ Per Nordenvall, *Kungliga Serafimerorden 1748–1998*, Stockholm: Kungl. Maj:ts Orden, 1998, s. 480–481.

¹²⁸ SvJT 1974 s. 247 (Sten Rudholm).

¹²⁹ SvJT 1974 s. 247 på s. 248 (Sten Rudholm).

¹³⁰ SvJT 1954 s. 625 på s. 626.

¹³¹ SvJT 1954 s. 625 på s. 626.

¹³² SvJT 1983 s. 400.

¹³³ SvJT 1967 s. 781 och 1972 s. 813.

Harry Guldberg (1890–1981) var justitieråd och sedan president i Svea hovrätt 1950–1957. Han har skrivit sin självbiografi,¹³⁵ och Sten Rudholms minnesord beskriver hur Guldberg ännu på sin 90-årsdag hellre ville höra nyheter från domstolarna än tala om sig själv.¹³⁶ Harry Guldberg var riddare av Serafimerorden och förde ett vapen som både var talande och innehöll symboler för rättskipningen. Nederst finns ett treberg av guld, och däröver rättvisans svärd och balansvåg. Som hjälmprydnad finns en lyra, vilken erinrar om att Guldberg var ledamot av Musikaliska akademien.¹³⁷ Sten Rudholm (1918–2008) var justitiekansler, president i Svea hovrätt 1967–1983 och riksmarskalk. Han var en av de aderton i Svenska akademien. Där efterträdde han Sture Petrén och efterträddes av författaren, kulturskribenten och litteraturforskaren Lotta Lotass; härigenom bröts traditionen att en jurist innehade stol nr 1. När Sten Rudholm dog år 2008 var han den siste¹³⁸ svenske icke-kunglige serafimerriddaren. I serafimerskölden, målad av den framstående kyrkokonstnären och heraldiska konstnären Bengt Olof Kälde, finns en sparre, åtföljd ovan av två grankvistar och nedan av rättvisans svärd och balansvåg. Valspråket är *Vis et verba* (Styrka och ord).¹³⁹

Både Anders Knutsson (1931–) och Hans Danelius (1934–) blev efter tiden som redaktörer justitieråd.

1.4.3 Från 1980-talet

Professor Stig Strömholm blev ordförande år 1983¹⁴⁰ och sedermera rikskriminalchefen Jörgen Almblad (1943–2014) blev redaktör år 1984.¹⁴¹ Departementsrådet, sedermera expeditionschefen, generaldirektören, rikspolischefen och lagmannen Stefan Strömberg (1950–) tillträdde som redaktör år 1990. År 2002 slogs funktionerna som styrelseordförande och redaktör samman till en, och till det uppdraget utsågs Stefan Strömberg.¹⁴² Samtidigt lämnade Stig Strömholm redaktionen. År 2013 delades dessa uppdrag åter upp. Stefan Strömberg fortsätter som ordförande, medan departementsrådet Charlotte Kugelberg är redaktör.¹⁴³

1.5 Logotyp, typografi, bilder och språk

Under de första 50 åren höll sig SvJT till en logotyp och en typografi, som försiktigt modifierades år 1966. År 1989 gjordes en mindre justering. År 1990 datoriserades tryckprocessen, vilket förkortade produk-

¹³⁴ SvJT 1984 s. 1018.

¹³⁵ Harry Guldberg, *En domare ser tillbaka*, Stockholm: Norstedt, 1966.

¹³⁶ SvJT 1981 s. 498.

¹³⁷ Nordenvall 1998 s. 506–507.

¹³⁸ Eller senaste, beroende på vad man tror om det svenska ordensväsendets framtida utformning.

¹³⁹ Nordenvall 1998 s. 534–535.

¹⁴⁰ SvJT 1983 s. 400.

¹⁴¹ SvJT 1990 s. 746.

¹⁴² SvJT 2002 s. 101.

¹⁴³ SvJT 2013 s. 540.

tionstiden.¹⁴⁴ En viktig ändring som både är av typografisk och innehållsmässig karaktär gjordes år 1997, då artiklarna försågs med sammanfattande och intresseväckande ingresser. År 2016 infördes åter en ny logotyp.

I de tidiga årgångarna fanns bilder med främst i form av porträtt när ett häfte utgjorde en festskrift. Sedan kom notiser om nya justitieråd, regeringsråd, presidenter och professorer att från halvårsskiftet 1946 förses med porträtt och mer utförlig biografisk information. De första porträtterade var Karl Schlyters efterträdare som president i Skånska hovrätten Ivar Wieslander och justitierådet Hjalmar Karlgren.¹⁴⁵

Några exempel på andra bilder kan nämnas. År 1958 fanns bilder med på de nya tingshusen i Lund och Eslöv.¹⁴⁶ År 1964 fanns i anslutning till Svea hovrätts 350-årsjubileum en bild på sigillet på hovrättens lottningsask.¹⁴⁷ År 1971 fanns i anslutning till skånska hovrättens 150-årsjubileum en bild på hovrättsbyggnaden.¹⁴⁸ Sedan denna period med ökat antal bilder har bildantalet minskat igen.

Så gott som alla artiklar i SvJT har varit på svenska, med undantag för en del på danska och norska och några enstaka artiklar på engelska, tyska och franska. I fråga om artiklarna på engelska, tyska och franska har det från början varit fråga om artiklar av utländska författare som tillåtits skriva på sitt modersmål,¹⁴⁹ men på senare tid har allt oftare svenska forskare skrivit artiklar på engelska, sannolikt ofta för att de tillkommit i kontexten av ett internationellt projekt eller en internationell konferens.¹⁵⁰

År 2013 har SvJT börjat twittra (@juristtidningen)¹⁵¹ och på en ny hemsida (www.svjt.se) har alla uppsatser, artiklar och notiser lagom till 100-årsjubileet publicerats i fulltext.

1.6 Indelningen i ämnesområden

I årgångarna 1916–1935 var innehållsförteckningen indelad i Uppsatser, Rättsfall, Litteratur, Aktuella spørsmål, Från det praktiska rättslivet, Notiser och Översikter. År 1918 tillkom Från främmande rätt. Nekrologer kunde också förekomma som rubrik, och emellanåt fördes inlägg från sammankomster samman till en särskild rubrik i innehållsförteckningarna. Rättsfall från hovrätterna fick en särskild paginering år 1918. År 1924 påbörjades avdelningen Svensk juristtidnings

¹⁴⁴ SvJT 1990 s. 746.

¹⁴⁵ SvJT 1946 s. 634 resp. 635.

¹⁴⁶ SvJT 1958 s. 262.

¹⁴⁷ SvJT 1964 s. 673 (Sture Petrén).

¹⁴⁸ SvJT 1971 s. 689 (Björn Kjellin).

¹⁴⁹ T.ex. SvJT 1954 s. 627 (Viscount Templewood, "Criminal Justice"), 1969 s. 557 (Frank Milton, "The English Magistracy"), 1970 s. 177 (Heinrich Nagel, "Das Revolutionäre im sowjetischen Zivilprozeß"), 1969 s. 90 (Marc Angel, "Privation de liberté et traitement de la délinquance").

¹⁵⁰ Se t.ex. SvJT 1980 s. 103 (Nils Mangård: "Arbitration and the Judiciary").

¹⁵¹ SvJT 2013 s. 540.

lagsamling, också med separat paginering, vilken innehöll en översikt över ny lagstiftning.¹⁵²

År 1936 infördes ämnesindelade förteckningar. Ämnena var

1. Rättshistoria
2. Privaträtt (först indelad i Förmögenhetsrätt och Familjerätt)
3. Straffrätt
4. Processrätt
5. Statsrätt, förvaltningsrätt och finansrätt (år 1983 ändrad till Offentlig rätt)
6. Främmande rätt (snart ersatt med Internationell rätt samt Nordisk och främmande rätt)
7. Blandad juridik (eller Allmän och blandad juridik)
8. Biografi
9. Bibliografi

Därefter följde Anmäld litteratur samt Notiser.

Rubriken Juristutbildning och arbetsförhållanden tillkom år 1945 men försvann igen år 1959.

2 Fyra nedslag: 1925 — 1955 — 1985 — 2015

När man går igenom hundra årgångar av SvJT från början till slut är det lätt att man missar de successiva förändringar som har skett. Om man i stället gör nedslag i årgångar med visst tidsmässigt mellanrum, framträder vissa skillnader desto tydligare. Jag har valt att göra nedslag år 1925, 1955, 1985 och 2015. Det är trettio år — vilket kanske kan sägas motsvara en juristgeneration — mellan varje årtal. År 1925 hade SvJT kommit igång ordentligt och årgången är representativ för mellankrigstiden. Årgången 1955 är representativ för folkhemstiden och det kalla krigets tid. Årgången 1985 är representativ för marknadsekonomins begynnande dominans och början till en politisk avspänning mellan öst och väst. År 2015 är den senaste fullständiga årgången av SvJT när detta skrivs — om den är representativ för en tidsperiod får framtiden utvisa.

2.1 År 1925: Mellankrigstid

År 1925 leddes Sverige av en socialdemokratisk minoritetsregering, först till den 24 januari 1925 ledd av Hjalmar Branting och därefter av Rickard Sandler. Civilrättsprofessorn Östen Undén var utrikesminister i båda regeringarna. Hovrättsrådet Torsten Nothin var justitieminister, sedan blev han generaldirektör för Kungl. Lantmäteristyrelsen. Karl Schlyter var konsultativt statsråd i Sandlerministären. Hjalmar Branting avled senare under året och efterträddes som partiledare av Per Albin Hansson. AB Radiotjänst började med regelbundna sändningar. Ett stort ekumeniskt kyrkomöte hölls i Stockholm, lett av ärkebiskop Nathan Söderblom. Hitler publicerade "Mein Kampf".

¹⁵² Se SvJT 1923 s. 208, 341, 422.

År 1925 trädde också 1923 års lag om kvinnors behörighet att inneha statstjänst och annat allmänt uppdrag i kraft (den s.k. behörighetslagen). Kvinnor blev härmed likställda med män, utom när det gällde prästtjänster samt militära och civilmilitära tjänster. Beträffande domartjänsterna gjordes ett särskilt undantag, genom att regeringen bemyndigades meddela särskilda bestämmelser.¹⁵³ I en ny domsagostadga¹⁵⁴ infördes i 24 § en bestämmelse om vissa krav på erfarenhet för den notarie som skulle förordnas att hålla allmänt tingsmanmanträde. En del av den erfarenheten *kunde* för manliga notarier utgöras av ett halvt års tjänstgöring i hovrätt eller såsom ledamot i större rådhusrätt, men för kvinnor var den meriten ett obligatoriskt krav för förordnande.¹⁵⁵

SvJT omfattade detta år 504 sidor. Rättsfall från hovrätterna omfattade inklusive ordregister 96 sidor. SvJT:s lagsamling omfattade 69 sidor. Kvinnliga författare hade förekommit tidigare i SvJT,¹⁵⁶ men år 1925 fanns ingen kvinnlig författare med.

Bland de mest framträdande uppsatserna kan nämnas Birger Wedberg: "Om testamentsvittnen. En rättsfallsstudie",¹⁵⁷ Martin Fehr: "Mäklarens rättsliga ställning",¹⁵⁸ E. Marks von Würtemberg: "Om arbetet på folkrättens utbyggande",¹⁵⁹ Axel Hägerström: "Kriminalpsykologiska reflexioner"¹⁶⁰ och Birger Ekeberg: "Förtida arvs inverkan på arvsskattens beräkning".¹⁶¹ Wedbergs uppsats om testamentsvittnen innehöll utförliga historiska redogörelser. Ett häfte delades ut till deltagarna vid det trettonde nordiska juristmötet i Helsingfors och innehöll artiklar som anknöt till överläggningsämnena:¹⁶² Lauri Cederberg: "Om gäldenärs skadeståndsskyldighet vid försummad penningbetalning, med särskild hänsyn till valutaförändring",¹⁶³ Martin Fehr: "En eventuell nordisk lagstiftning angående skuldebrev",¹⁶⁴ B. Wieselgren: "Ifrågasatt ändring av bestämmelserna om skadestånd vid förlust av försörjare",¹⁶⁵ Thore Engströmer: "Några ord om opportunitetsprincipen i fråga om åtals anställande",¹⁶⁶ C. Bærentsen: "Om Forberedelse i borgerlige Sager før Domsforhandlingen ifølge den danske Retsplejelov",¹⁶⁷ E. Alten: "Saksforberedelsen i Norge"¹⁶⁸ och Gösta Eberstein:

¹⁵³ SvJT 1923 s. 311 och 1925 s. 291.

¹⁵⁴ Stadga med vissa föreskrifter ang. domsagornas förvaltning, SFS 1925:166.

¹⁵⁵ SvJT 1925 s. 319, se även s. 75.

¹⁵⁶ SvJT 1917 s. 164 (Eva Andén), 1921 s. 70 (Märta Björnbom Romson).

¹⁵⁷ SvJT 1925 s. 1.

¹⁵⁸ SvJT 1925 s. 89.

¹⁵⁹ SvJT 1925 s. 161.

¹⁶⁰ SvJT 1925 s. 329.

¹⁶¹ SvJT 1925 s. 425.

¹⁶² SvJT 1925 s. 318.

¹⁶³ SvJT 1925 s. 258.

¹⁶⁴ SvJT 1925 s. 271.

¹⁶⁵ SvJT 1925 s. 275.

¹⁶⁶ SvJT 1925 s. 264.

¹⁶⁷ SvJT 1925 s. 307.

¹⁶⁸ SvJT 1925 s. 311.

”Om den s.k. vetenskapliga äganderätten”.¹⁶⁹ Redogörelser för diskussionerna meddelades också, då det kunde förväntas dröja innan förhandlingarna trycktes.¹⁷⁰

Bland andra artiklar och notiser märks följande. Den framstående advokaten Otto Mannheimer avled.¹⁷¹ Svensk författningssamling firade 100-årsjubileum.¹⁷² Ny dansk¹⁷³ litteratur samt dansk¹⁷⁴ och norsk¹⁷⁵ lagstiftning presenterades. Innehållet i grannländernas tidskrifter sammanfattades.¹⁷⁶ Juristutbildningen debatterades.¹⁷⁷ En svensk litteraturförteckning omfattande juridisk litteratur utkommen under 1924 och första hälften av 1925 publicerades.¹⁷⁸

Justitieombudsmannen hade inspekterat Askims domsaga, där Karl Schlyter som häradshövding hade försökt att så långt möjligt föregripa rättegångsreformen.¹⁷⁹ JO uttalade: ”Det slog mig genast med vilket levande intresse förhandlingarna från ordförandestolen leddes, ett intresse som hade förmåga att sprida sig ej blott till envar av nämndens ledamöter utan jämväl till parter och ombud.”¹⁸⁰ Processreformer utan lagändring var ett återkommande tema under året.¹⁸¹

Det finns en stor mängd små notiser om t.ex. olika juridiska föreningar,¹⁸² utnämningar,¹⁸³ avlagda juridiska examina,¹⁸⁴ hovrätternas divisionsindelningar¹⁸⁵ och SvJT:s tioårsjubileum.¹⁸⁶ Man kan på så sätt få reda på bland annat att man i Östersunds juristklubb hade fått höra auditören Ernst Fontell berätta om ”Några intryck och minnen från en tjänstgöring vid Scotland Yard”,¹⁸⁷ att man i Juridiska föreningen i Uppsala hade fått höra professor Paul Vinogradoff tala om ”Revival of Natural Law” och extra ordinarie hovrättsnotarien Karl Olivecrona om ”David Nehrman-Ehrenstråle: En storman i svensk juridik”,¹⁸⁸ att Juristföreningen för Skåne och Blekinge sammanträdde på Hotel Savoy i Malmö för att diskutera sin upplösning men beslutade att föreningen skulle bestå,¹⁸⁹ att ny president utsetts i Åbo hovrätt,¹⁹⁰ att Karl

¹⁶⁹ SvJT 1925 s. 241. Se härtill även SvJT 1925 s. 297 (B. Ekeberg).

¹⁷⁰ SvJT 1925 s. 354, 361, 366, 372, 375, 384; se även s. 404

¹⁷¹ SvJT 1925 s. 24.

¹⁷² SvJT 1925 s. 42.

¹⁷³ SvJT 1925 s. 55.

¹⁷⁴ SvJT 1925 s. 68.

¹⁷⁵ SvJT 1925 s. 71.

¹⁷⁶ SvJT 1925 s. 61.

¹⁷⁷ SvJT 1925 s. 72.

¹⁷⁸ SvJT 1925 s. 462.

¹⁷⁹ SvJT 1925 s. 27.

¹⁸⁰ SvJT 1925 s. 77.

¹⁸¹ SvJT 1925 s. 76, 147, 218, 320, 470, 496.

¹⁸² SvJT 1925 s. 82-85.

¹⁸³ SvJT 1925 s. 86-87.

¹⁸⁴ SvJT 1925 s. 87.

¹⁸⁵ SvJT 1925 s. 157.

¹⁸⁶ SvJT 1925 s. 491.

¹⁸⁷ SvJT 1925 s. 84.

¹⁸⁸ SvJT 1925 s. 84.

¹⁸⁹ SvJT 1925 s. 152.

¹⁹⁰ SvJT 1925 s. 154.

Schlyter utnämndes till konsultativt statsråd i ministären Sandler¹⁹¹ och att det fanns en ledig plats som förste notarie i Östra härad i Blekinge län (fri bostad med eldning och lyse i tingshuset).¹⁹²

Bland materialet som rör omvärlden utanför Sverige märks, som redan nämnts, material från det trettonde nordiska juristmötet. I övrigt finns artiklar och notiser om förhållanden i de nordiska länderna. I fråga om länder utanför Norden begränsar sig bidragen till ett om engelsk lagstiftning om minderårigas rättsförhållanden,¹⁹³ ett om *Deutsche Juristen-Zeitung*¹⁹⁴ och ett om en svensktalande affärsjurist i Wien.¹⁹⁵

2.2 År 1955: Folkhem och kallt krig

År 1955 styrdes Sverige av en koalitionsregering bestående av socialdemokraterna och bondeförbundet. Tage Erlander var statsminister och Östen Undén åter utrikesminister. Justitieminister var Herman Zetterberg, senare president i Svea hovrätt. Sverige folkomröstade om en högertrafikomläggning; 83 procent röstade nej. En obligatorisk sjukförsäkring trädde i kraft. Det s.k. Brattssystemet med krav på motbok vid alkoholköp avskaffades. Radion utvidgades med en andra kanal. Året före hade regelbundna TV-sändningar startat.

SvJT omfattade detta år 672 sidor. Rättsfall från hovrätterna omfattade inklusive ordregister 88 sidor. I listan över författare var en överväldigande majoritet män. Inkeri Anttila,¹⁹⁶ Gerd Bodman¹⁹⁷ och Sara Falk¹⁹⁸ — den sistnämnda med flera bokanmälningar och en notis — utgör undantagen.

Bland de mest framträdande uppsatserna kan nämnas Halvar Lech: "Till debatten om orsaksproblemen",¹⁹⁹ Håkan Nial och Sigurd Denemark: "Förslag till internationell köprättskonvention",²⁰⁰ Hilding Eek: "Några tryckfrihetsrättsliga principspörsmål",²⁰¹ Maths Heuman: "Om användningen av narkoanalys inom straffprocessen",²⁰² Ivar Strahl: "En allmän rättslära",²⁰³ Svante Bergström: "Sakrättsliga spörsmål rörande byggnad å annans grund",²⁰⁴ Kurt Grönfors: "Ogiltighetspåföljden enligt jordförvärvslagen"²⁰⁵ och Stig Jägerskiöld: "Medborgarskapet som anknytningsfaktum i internationell privaträtt".²⁰⁶ Två av

¹⁹¹ SvJT 1925 s. 236.

¹⁹² SvJT 1925 s. 237.

¹⁹³ SvJT 1925 s. 489 (Hugo Wistrand).

¹⁹⁴ SvJT 1925 s. 153.

¹⁹⁵ SvJT 1925 s. 154.

¹⁹⁶ SvJT 1955 s. 347 (Veli Verkko död).

¹⁹⁷ SvJT 1955 s. 323 (Förteckning över professor Torsten Gihls skrifter 1910–1954).

¹⁹⁸ SvJT 1955 s. 184, 339, 442, 489, 497, 641

¹⁹⁹ SvJT 1955 s. 1.

²⁰⁰ SvJT 1955 s. 81.

²⁰¹ SvJT 1955 s. 145.

²⁰² SvJT 1955 s. 225.

²⁰³ SvJT 1955 s. 289.

²⁰⁴ SvJT 1955 s. 369.

²⁰⁵ SvJT 1955 s. 449.

²⁰⁶ SvJT 1955 s. 529.

rubrikerna kanske kan verka kryptiska. Med "orsaksproblemen" åsyftades kausalitetsfrågan i skadeståndsrätten. "Narkoanalys" är inte analys av narkotika, utan en förhörsmetod där förhör hålls vid avbruten narkos, så att förhörspersonen är dåsig och "får benägenhet att lämna upplysningar om sig själv och han känner ingen motvilja mot att ge förtroliga uppgifter om omständigheter, som han eljest är benägen att hålla hemliga".²⁰⁷ Maths Heuman diskuterade både metodens värde och dess tillåtlighet.

Bland andra artiklar och notiser märks följande. Gustaf Petré anmälde aktuell litteratur under rubriken "Administrativa rättssäkerhetsproblem"²⁰⁸ och inledde med hjälp av en skarpt formulerad fotnot en betydelsefull debatt om lagprövningsrätten²⁰⁹ (se vidare nedan i avsnitt 3.5.); han rapporterade också att den individuella klagorätten till Europarådets kommission hade trätt i kraft för Sveriges del.²¹⁰ Domarnas befordringsgång²¹¹ och juristutbildningens utformning diskuterades.²¹² Historiskt mest framträdande detta år är kanske Erik Anners anmälan av Paul Koschakers *Europa und das römische Recht*, som hade kommit ut år 1953.²¹³ Verket är en samlad komparativ översikt över den romerska rättens utveckling och verkningar i Europa — komparativ rättshistoria långt innan begreppet som sådant uppfunnits. Anners framhöll att Koschaker inte bara ville framträda som historiker utan också "undersöka de historiska förutsättningarna för den romerska rättens användbarhet som element i en kommande övernationell rättsordning". Gustav Olin — tillsammans med sin hustru Carin Olin grundare av Institutet för Rättshistorisk Forskning — avled år 1955.²¹⁴ På den allmänna rättslärans område — dock i SvJT:s indelning förd till "Allmän och blandad juridik" — ska nämnas Ivar Strahls anmälan av och diskussion om Alf Ross *Om ret og retfærdighed. En indførelse i den analytiske retsfilosofi*, som i likhet med Koschakers verk hade utkommit år 1953. Vilhelm Lundstedt dog år 1955.²¹⁵

Notiser om nordiska förhållanden finns fortfarande, men nu omtalas fler länder, utöver de tyskspråkiga. Bland annat omtalas sovjetmedborgarens befogenhet att förvärva egendom²¹⁶ och målbalansen vid amerikanska domstolar.²¹⁷ Sakkunnigutlåtandena vid professorstillsättningar refererades; år 1955 var det fråga om professuren i rättshistoria i Lund, i internationell rätt vid Stockholms högskola samt i statsrätt och förvaltningsrätt vid nämnda högskola.²¹⁸ Även i denna år-

²⁰⁷ SvJT 1955 s. 225, citatet från samma sida.

²⁰⁸ SvJT 1955 s. 618.

²⁰⁹ Se nedan avsnitt 3.5.

²¹⁰ SvJT 1955 s. 657.

²¹¹ SvJT 1955 s. 189 (Knut Elliot) och 275 (Sten Rudholm).

²¹² SvJT 1955 s. 279 (Nils-Otto Witting) och 642 (Gustaf Åkerman).

²¹³ SvJT 1955 s. 47.

²¹⁴ SvJT 1955 s. 141 (Sture Petré).

²¹⁵ SvJT 1955 s. 590.

²¹⁶ SvJT 1955 s. 76 (Mintauts Čakste).

²¹⁷ SvJT 1955 s. 359 (Bengt Lassen).

²¹⁸ SvJT 1955 s. 360, 362 resp. 363.

gång finns dessutom notiser om olika juridiska föreningar och deras verksamhet,²¹⁹ utnämningar,²²⁰ avlagda juridiska examina²²¹ och hovrätternas avdelningsindelningar.²²² Av föreningsmeddelandena kan återges att man t.ex. i Göteborgs juristklubb hade hört föredrag i vitt skilda ämnen — från ”Mordet på Tsan Shih Lung — en kriminalhistoria från Korea och dess bakgrund” (assessorn Gustaf Ericson) till ”Domstolarnas förlikningsverksamhet” (advokaten Gunnar Bomgren).²²³ Bland utnämningar kan noteras att Sara Falk, en av de tidiga kvinnorna på domarbanan, utnämnts till revisionssekreterare.²²⁴

Utnämningar av t.ex. justitieråd och professorer föranledde notiser med porträtt. I den åtföljande texten angavs vederbörandes födelsetid och -ort, avlagda examina och innehavda tjänster och uppdrag samt publicerade viktigare verk. I 1955 års SvJT presenteras t.ex. justitierådet Torkel Nordström samt professorerna Ole Westerberg och Gerhard Hafström på detta sätt.²²⁵

2.3 År 1985: Marknadsekonomi och början till politisk avspänning

År 1985 var det valår i Sverige. Den socialdemokratiska regeringen, sedan 1982 med Olof Palme som statsminister, satt kvar. Sten Wickbom, med en bakgrund i Svea hovrätt och som generaldirektör för Lantmäteriverket, var justitieminister. Bokförlaget Bra Böcker fick regeringens uppdrag att ge ut Nationalencyklopedin. Mellan EG-länderna slutförhandlades den europeiska enhetsakten, så att den inre marknaden kunde bli verklighet den 1 januari 1993. I Sovjetunionen valdes Michail Gorbatsjov till generalsekreterare i kommunistpartiet.

SvJT omfattade detta år 794 sidor. Rättsfall från hovrätterna fanns från och med år 1981 inte längre med, sedan Domstolsverket år 1980 hade börjat utge dessa i en egen publikation.²²⁶ I listan över författare var knappt tio procent kvinnor.

Bland de mest framträdande uppsatserna kan nämnas Olle Hoflund: ”BrB 23:2 första stycket”²²⁷ (om medhjälp till brott), Göran Skogh: ”Äganderätten och lagstiftningen om markresurserna”,²²⁸ Lena Dalman: ”Några problem rörande first demand-garantier”,²²⁹ Torgny Håstad och Göran Lambertz: ”Förbättring av företagsinteknad egen- dom under konkurs. Några följdfrågor i anslutning till det s.k. Minitube-målet”²³⁰ (NJA 1982 s. 900), Bertil Bengtsson: ”Allemansrättsliga

²¹⁹ T.ex. SvJT 1955 s. 215–220.

²²⁰ T.ex. SvJT 1955 s. 80.

²²¹ SvJT 1955 s. 222 och 525.

²²² SvJT 1955 s. 286.

²²³ SvJT 1955 s. 218.

²²⁴ SvJT 1955 s. 80.

²²⁵ SvJT 1955 s. 446, 447.

²²⁶ SvJT 1980 s. 727.

²²⁷ SvJT 1985 s. 1.

²²⁸ SvJT 1985 s. 89.

²²⁹ SvJT 1985 s. 177.

²³⁰ SvJT 1985 s. 257.

komplikationer”,²³¹ Mats Börjesson: ”Rättskipningens organisation”,²³² Catarina Holtz: ”Den långa vägen till dom i Strasbourg — något om förfarandet inför Europarådets organ för de mänskliga rättigheterna”²³³ och Henry Montgomery; ”Rättskipningens organisation”.²³⁴ Äganderätt och allemansrätt var alltså ett tema som ägnades särskild uppmärksamhet detta år, medan ett annat var kredit- och säkerhetsfrågor. Det kan noteras att Lena Dalmans uppsats byggde på ett examensarbete vid Uppsala universitet. Ett annat tema var hur domstolarna skulle organiseras och hur handläggningen av mål vid Europadomstolen gick till.

Bland andra artiklar märks ”Jämställdhetsytet inom den sociala familjerätten — förr — nu — i framtiden” av Lotta Westerhäll-Gisselsson,²³⁵ en anmälan av Britt-Louise Gunnarsson: ”Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen”,²³⁶ ”Vittnespsykologiska aspekter på bevisvärderingsmetodik” av Astrid Holgerson,²³⁷ samt diskussioner om dels folkrättsliga aspekter på affären med ubåten U-137 som hade gått på grund i Gåsefjärden utanför Karlskrona,²³⁸ dels bevisupptagning utomlands som gått till så att en hovrätts ledamöter varit närvarande under bevisupptagning i USA.²³⁹ Sveriges rikes lag fyllde 250 år,²⁴⁰ Göta hovrätt fyllde 350 år,²⁴¹ och en biografi över dess president åren 1836–1856 Lars Herman Gyllenhaal recenserades.²⁴² Aleksander Peczenik och Åke Frändberg recenserade korsvis varandras arbeten på den allmänna rättslärans område.²⁴³ Man kunde också få reda på något om betydelsen av det gamla straffet ”40 par spö”²⁴⁴ och om juridikens återupprättande i Kina.²⁴⁵

Utrymmet för notiser hade minskat. Man fick således inte längre veta vilka juristföreningar som hade haft möten och vad dessa hade handlat om; detta material hade tunnats ut vid 1980-talets början. Förklaringen till detta var att det ”i en ofantligt mycket större och mer specialiserad juristvärld än den av 1916”²⁴⁶ hade blivit omöjligt att få

²³¹ SvJT 1985 s. 425.

²³² SvJT 1985 s. 521.

²³³ SvJT 1985 s. 621.

²³⁴ SvJT 1985 s. 709.

²³⁵ SvJT 1985 s. 53.

²³⁶ SvJT 1985 s. 145.

²³⁷ SvJT 1985 s. 679.

²³⁸ SvJT 1984 s. 321 (Rolf H. Lindholm), SvJT 1985 s. 68 (Ove Bring), SvJT 1985 s. 72 (Anders Axlund), SvJT 1985 s. 162 (Ingrid Detter Delupis), SvJT 1985 s. 333 (Rolf H. Lindholm), SvJT 1985 s. 504 (Johan Munck), SvJT 1985 s. 683 (Ingrid Detter Delupis). Se även SvJT 1986 s. 384 (Dag Victor).

²³⁹ SvJT 1985 s. 230 (Carl M. Elwing) och 752 (Trygve Hellners). Se även SvJT 1986 s. 382 (Rune Lindgren).

²⁴⁰ SvJT 1985 s. 84.

²⁴¹ SvJT 1985 s. 516 (Nils Karlberg).

²⁴² SvJT 1985 s. 599 (förf. Claes Göran Palmgren, rec. av Kurt Holmgren).

²⁴³ SvJT 1985 s. 316 (Frändbergs recension av Peczenik) och SvJT 1985 s. 395 (Peczeniks recension av Frändberg).

²⁴⁴ SvJT 1985 s. 419 (Bo Ruthström).

²⁴⁵ SvJT 1985 s. 454 (Michael Bogdan).

²⁴⁶ SvJT 1986 s. 1 på s. 3 (Stig Strömholm).

tag i materialet på ett fullständigt sätt. ”En ofullständig avdelning av detta slag väcker mer irritation än glädje.”²⁴⁷ Personalnotiserna fanns kvar, så man kunde se bl.a. att Michael Bogdan blivit professor i civilrätt vid Lunds universitet²⁴⁸ och att Torgny Håstad och Göran Lambertz förordnats att vara ordförande respektive sekreterare i kommissionslagskommittén.²⁴⁹ En professor och ett justitieråd — se t.ex. utnämningen av Inger Nyström²⁵⁰ — presenterades på väsentligen samma sätt som år 1955. Information om rättsutvecklingen i Norden fanns också, t.ex. norsk lagstiftning år 1984.²⁵¹

2.4 År 2015: Den senaste fullständiga årgången

År 2015 minns vi kanske bäst för flyktingkrisen; de stora flyktingströmmarna från framför allt Syrien som ledde till beslut om tillfälliga gränskontroller vid inre gräns från och med den 12 november 2015.

SvJT omfattade detta år 878 sidor. I listan över författare var knappt 16 procent kvinnor. Denna siffra är givetvis högre än motsvarade siffror år 1925, 1955 och 1985, men det kanske mest förvånande är att den inte är högre än den är.

En betydelsefull förändring som skett under de senaste 30 åren, närmare bestämt år 1997, är att artiklarna har sammanfattande ingresser. Det finns också en annan förändring gentemot de tidigare nu närmare studerade årgångarna. I de tidigare inleddes varje häfte oftast med en längre uppsats, medan kortare artiklar och debattinlägg följde därefter. Nu kan ett häfte inledas med ett debattinlägg och mer omfattande artiklar komma längre fram. I första häftet finns således artiklar av Fredrik Wersäll: ”Extern adjunktion i överrätt”²⁵² (ett svar på en artikel av Claes Sandgren²⁵³ och ett led i diskussionen om NJA 2014 s. 482), och Olle Abrahamsson och Henrik Jermsten: ”Myter och missförstånd om TF och YGL i ett EU-perspektiv — replik”²⁵⁴ (en debatt som samma författare hade inlett föregående år²⁵⁵ utifrån yttrandefrihetskommitténs slutbetänkande²⁵⁶ och som hade föranlett synpunkter av Göran Lambertz²⁵⁷ och Magnus Schmauch;²⁵⁸ Schmauch återkom i ämnet senare under året²⁵⁹). Längre in i häftet finns två längre uppsatser, Anders Ingvarson och Marcus Utterström: ”Tolkning av entreprenadavtal — det köprättsliga kontrollansvaret möter

²⁴⁷ SvJT 1986 s. 1 på s. 3 (Stig Strömholm).

²⁴⁸ SvJT 1985 s. 86.

²⁴⁹ SvJT 1985 s. 86.

²⁵⁰ SvJT 1985 s. 793.

²⁵¹ SvJT 1985 s. 604.

²⁵² SvJT 2015 s. 1.

²⁵³ SvJT 2014 s. 864.

²⁵⁴ SvJT 2015 s. 8.

²⁵⁵ SvJT 2014 s. 201 (”Om behovet av en ny tryck- och yttrandefrihetsrättslig regleringsmodell”).

²⁵⁶ SOU 2012:55.

²⁵⁷ SvJT 2014 s. 440 (”Grundbultarna kan behållas”).

²⁵⁸ SvJT 2014 s. 520 (”Tryck- och yttrandefrihetsgrundlagarna och EU-rätten — en kommentar till en kommentar”).

²⁵⁹ SvJT 2015 s. 199.

hindernbestämmelserna i AB 04²⁶⁰ (som de senare under året följer upp med ”Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum²⁶¹) och Carl Josefsson: ”Domstolarna och demokratin. Något om syftet med grundläggande rättigheter, europeiseringens konsekvenser och aktivismens baksida”.²⁶² Den artikeln kommenteras redan i nästa nummer av Joakim Nergelius under rubriken ”Domare på vift?”²⁶³ (varpå Josefsson svarar i häftet därefter²⁶⁴) och nästa artikel är en kommentar av Claes Sandgren till Fredrik Wersälls nyss nämnda artikel.²⁶⁵ Bland uppsatser i det häftet kan nämnas Thomas Larue: ”Riksdagens tillkännagivanden till regeringen”.²⁶⁶ Christina Ramberg anmäler i artikelform Eric M. Runessons bok om licensavtal²⁶⁷ och Gustaf Almkvist Lars Holmgårds bok Notarietvistemål.²⁶⁸ Det tredje häftet inleds med ett diskussionsinlägg av Dag Victor under rubriken ”’Straffmättningsvärde’ och påföljdsval”²⁶⁹ och något senare följer Sara Hovstadius: ”Innehållskontroll av kommersiella meddelanden i bloggar”.²⁷⁰ I det fjärde häftet inleder Martin Borgeke med en replik på Dag Victors artikel om det s.k. straffmättningsvärdet,²⁷¹ varpå följer en kommentar av Petter Asp till samma artikel.²⁷² Därefter följer en uppsats av Lena Olsen om ”Näthat i form av hot. Några reflektioner kring elektroniska tjänsteleverantörers ansvar”²⁷³ och två uppsatser i anledning av betänkandet Lösöreköp och registerpant (SOU 2015:18), Patrik Lindskoug: ”Säkerhetsöverlåtelse — pant eller omsättningsköp”²⁷⁴ samt Dag Mattsson och Henrik Matz: ”Lösöreköp och registerpant”.²⁷⁵ Exempelen visar att nya tekniska fenomen kräver juridiska bedömningar liksom gamla juridiska frågor kräver nya bedömningar — frågan om traditionsprincipen återkommer senare under året i en artikel av fem författare.²⁷⁶ De nya tekniska fenomenen återkommer i en annan artikel: Jan Rosén och Claes Granmar: ”Länkning på internet — EU-domstolen i konflikt med internationell rätt”.²⁷⁷ Häfte 5–6 utgör ett temahäfte i anledning av Dag Victors 70-årsdag och fokuserar föga förvånande på straffrättsliga frågor.²⁷⁸ Följande häfte inleds med Mår-

²⁶⁰ SvJT 2015 s. 20.

²⁶¹ SvJT 2015 s. 258.

²⁶² SvJT 2015 s. 40.

²⁶³ SvJT 2015 s. 85.

²⁶⁴ SvJT 2015 s. 218.

²⁶⁵ SvJT 2015 s. 92.

²⁶⁶ SvJT 2015 s. 95.

²⁶⁷ SvJT 2015 s. 125.

²⁶⁸ SvJT 2015 s. 164.

²⁶⁹ SvJT 2015 s. 173.

²⁷⁰ SvJT 2015 s. 202.

²⁷¹ SvJT 2015 s. 281.

²⁷² SvJT 2015 s. 292.

²⁷³ SvJT 2015 s. 297.

²⁷⁴ SvJT 2015 s. 313.

²⁷⁵ SvJT 2015 s. 335.

²⁷⁶ SvJT 2015 s. 709 (Jens Andreasson, Wolfgang Faber, Shubhashis Gangopadhyay, Claes Martinsson och Stefan Sjögren).

²⁷⁷ SvJT 2015 s. 347.

²⁷⁸ SvJT 2015 s. 369.

ten Schultz: "Sambandsbedömningar och expertkunskap",²⁷⁹ en artikel vars tema anknyter till de "orsaksproblem" som Halvar Lech diskuterade år 1955, och därefter följer Mosa Sayed: "Tvångsäktenskap och barnnäktenskap — en analys av det svenska rättsläget".²⁸⁰ Magnus Schmauch tar under rubriken "Demokratiskt förankrad normkontroll efter grundlagsreformen? — Koherens, gällande rätt och skapande dömande"²⁸¹ utifrån en läsning av Jürgen Habermas: *Faktizität und Geltung* upp den debatt om domstolarnas förändrade roll som Carl Josefsson hade inlett, varpå Carl Josefsson i samma häfte återkommer med en slutreplik.²⁸² Det nordiska perspektivet finns med inte bara i Patrik Lindskougs analys av svensk och dansk sakrätt utan också i Björn Sandvik: "Ren förmögenhetsskada eller allmän förmögenhetsskada? En jämförelse mellan finsk och svensk rätt".²⁸³ En internationellrättslig och historisk fråga tas upp av Ove Bring: "Recognition of the Armenian Holocaust and Its Legal Implications — 100 years later",²⁸⁴ och Fredrik Bergman presenterar en banbrytande amerikansk dom: "Obergefell v. Hodges. Domen som legaliserade samkönade äktenskap i USA".²⁸⁵ Slutligen ska några domstolsanknutna uppsatser nämnas: Erik Sinander och Gustav Lindkvist: "Ska svensk domstol utreda innehållet i utländsk rätt?",²⁸⁶ Sebastian Scheiman: "Prejudikats tidsmässiga tillämplighet"²⁸⁷ och Lars Heuman: "Är avtalstolkning endast en rättslig verksamhet eller kräver den också bevisbedömningar?"²⁸⁸

I de tidigare här diskuterade årgångarna har funnits en tydlig uppdelning mellan egentliga uppsatser å ena sidan och kortare artiklar och diskussionsinlägg å den andra. Den skillnaden har blivit mindre tydlig, och uppsatser och artiklar har fått samma utformning. Mängden notiser har blivit betydligt mindre, men man kan läsa om "Juridik och politik i Frankrike",²⁸⁹ "Avtalslagen 100 år"²⁹⁰ och "Juridiska biblioteket i Stockholm — obemärkt men utmärkt".²⁹¹ Rättsfallsöversikterna publiceras i särskilda bilagor till vissa häften men utan separat paginering.²⁹²

Presentationen av nyutnämnda justitieråd är väsentligt torftigare än år 1955 och 1985. Man får beträffande t.ex. Mari Andersson och Leif Gäverth, som utnämns till justitieråd i Högsta förvaltningsdomstolen,

²⁷⁹ SvJT 2015 s. 465.

²⁸⁰ SvJT 2015 s. 479.

²⁸¹ SvJT 2015 s. 521.

²⁸² SvJT 2015 s. 539.

²⁸³ SvJT 2015 s. 625.

²⁸⁴ SvJT 2015 s. 658.

²⁸⁵ SvJT 2015 s. 685.

²⁸⁶ SvJT 2015 s. 749.

²⁸⁷ SvJT 2015 s. 759.

²⁸⁸ SvJT 2015 s. 793.

²⁸⁹ SvJT 2015 s. 457 (Thorsten Cars).

²⁹⁰ SvJT 2015 s. 561.

²⁹¹ SvJT 2015 s. 875 (Göran Lambertz).

²⁹² SvJT 2013 s. 540.

inte reda på många detaljer om deras bakgrund.²⁹³ De får dock fortfarande vara med på bild, till skillnad från nyutnämnda professorer. Att Hans-Gunnar Axberger anställts som och Torbjörn Ingvarsson befordrats till professor i Uppsala omnämns bara helt kort.²⁹⁴

2.5 Några kommentarer

När det gäller tidskriftens ämnesmässiga innehåll kan konstateras att tyngdpunkten i de undersökta årgångarna har legat på civilrätt, straffrätt och processrätt. Många av artiklarna i de äldre årgångarna rör ämnen som fortfarande aktualiseras. Tydligt är att vissa frågor har tillkommit, ökat i betydelse eller blivit föremål för fördjupat intresse, såsom på 1980-talet frågor om skyddet för äganderätten till mark och på 2010-talet frågor om de juridiska aspekterna av vad som försiggår på internet. Det kan också konstateras att internationell och konstitutionell rätt har ökat i betydelse. Om svensk lagstiftning kunde vara en lösning på många frågor år 1925 och 1955, framgår år 1985 antydningssvis och år 2015 mycket tydligt att internationell och konstitutionell rätt sätter gränser för vad som kan göras eller ställer krav på vad som ska göras.

Jag har redan nämnt att en skillnad mellan å ena sidan 1925, 1955 och 1985 och å andra sidan 2015 är att det i de tidigare årgångarna har funnits en tydlig uppdelning mellan egentliga uppsatser å ena sidan och kortare artiklar och diskussionsinlägg å den andra. Den skillnaden är i årgången 2015 mindre tydlig, och uppsatser och artiklar har fått samma utformning. Dessutom märks att meningsutbytena sker mycket fortare — i ett häfte finns det ofta kommentarer till inlägg i föregående häfte. Datateknikens utveckling både när det gäller sättet att skriva och skicka in artiklar och när det gäller sättning och tryckning förklarar detta. Det har också blivit fler artiklar med mer än en författare — detta har säkert också med teknikutvecklingen att göra, men det kan troligen även förklaras med att forskning blivit mindre av ett ensamarbete för att i stället mer och mer bedrivs i projektform med flera deltagande forskare.

När det gäller personalnotiserna var dessa mer kortfattade år 1925 men utvecklades sedan beträffande t.ex. justitieråd och professorer till små biografier med porträtt. År 2015 finns porträtten kvar för justitieråd men biografierna är åter mer kortfattade. Nyutnämnda professorer omnämns synnerligen kortfattat, vilket möjligen har att göra med att professorer numera inte utnämns med fullmakt utan kan utnämnas genom befordring. Å andra sidan omnämns sedan år 1950 namnen på alla nya advokater.²⁹⁵

²⁹³ SvJT 2015 s. 366.

²⁹⁴ SvJT 2015 s. 572.

²⁹⁵ SvJT 1951 s. 75.

3 Något om de olika ämnesområdena

3.1 Processrätt

Den första artikeln i det första numret handlade om processrättsreformen.²⁹⁶ F.d. justitierådet Johannes Hellner återgav de tankar som varit ledande vid utredningsarbetet angående rättegångsreformen. En del känns igen från nu gällande processrätt, såsom muntlighet, omedelbarhet, koncentration och den kontradiktoriska förfarandepincipen samt behovet av materiell processledning. Även om annat — såsom lagmansrätt som en mer kvalificerad första instans i tvistemål av mer speciell karaktär — inte blev verklighet kan konstateras att nya rättegångsbalken när den trädde ikraft år 1948 byggde på principer som hade diskuterats i flera decennier. Vill man få en levande bild av hur rättskipningen fungerade under gamla rättegångsbalkens tid rekommenderas Eliel Löfgrens *Klockorna i Östervåla*.²⁹⁷ Och mot den bakgrunden kan man läsa t.ex. argumenten för ackusations- och muntlighetsprinciperna som ledande grundsatser för den svenska straffprocessen.²⁹⁸

Till bevisvärderingen i den nya processordningen hör att vittnespsykologiska insikter blev relevanta.²⁹⁹ Även parts utsaga som bevismedel diskuterades, med utförlig historisk och komparativ analys.³⁰⁰ En idé som inte kom att genomföras var att föredragningarna inom hovrättsprocessen, som var skriftlig, skulle vara offentliga.³⁰¹ Däremot kom förundersökning i brottmål att införas.³⁰² Häradsrätter och rådhusrätter bibehölls, men häradsrätterna förändrades på så sätt att de blev permanenta i sin verksamhet och inte längre koncentrerade till tingen.³⁰³ Processrättsreformen avvaktades inte passivt, utan ett stående inslag är ”Processreformer utan lagändring” — mycket kunde av engagerade domare förbättras inom ramen för gällande ordning.³⁰⁴ Häktningsdomare³⁰⁵ och handelsdomstolar³⁰⁶ togs upp till diskussion. Tyska och österrikiska jurister bidrog med ingående upplysningar om hur

²⁹⁶ SvJT 1916 s. 5–23.

²⁹⁷ Eliel Löfgren, *Klockorna i Östervåla*, Stockholm: Bonniers, 1934. Anmälan i SvJT 1934 s. 264 (Pehr Cederschiöld). Se även SvJT 1952 s. 306 (Nils Beckman).

²⁹⁸ SvJT 1922 s. 225.

²⁹⁹ SvJT 1917 s. 433 (Arvid Wachtmeister).

³⁰⁰ SvJT 1918 s. 65 (Thore Engströmer).

³⁰¹ SvJT 1918 s. 148 (Johan Bååth).

³⁰² SvJT 1920 s. 65 (Algot Bagge) och s. 307 (Karl Schlyter).

³⁰³ SvJT 1938 s. 554 (Per Santesson; diskussion SvJT 1938 s. 691).

³⁰⁴ SvJT 1925 s. 218, 1925 s. 470 (Tom Forssner), 1925 s. 496

³⁰⁵ SvJT 1923 s. 345 (Åke Hassler).

³⁰⁶ SvJT 1923 s. 380 (Henrik Almstrand).

processrätten gestaltade sig i respektive länder.³⁰⁷ Svenska jurister som reste utomlands delade med sig av sina intryck av processrätten där.³⁰⁸

I avsnitt 3.2. omtalas en debatt mellan Vilhelm Lundstedt och C. G. Björling, i vilken den förres rättsrealistiska synsätt utmanade den äldre teoribildningen. Den debatten hade just hunnit avslutas när Karl Olivecrona inledde motsvarande (sett till innehållet men inte till framställningssättet) utmaning mot den äldre teoribildningen inom processrätten, representerad av Ernst Kallenbergs skrifter.³⁰⁹ Olivecrona diskuterade sambandet mellan talerätt och materiell rätt som en relik från naturrätten — staten hade en skyldighet att skydda den enskildes materiella rätt. Bland annat eftersom det kunde tänkas att ena parten inte hade någon rätt men trots detta vann målet, ställdes sambandet enligt Olivecrona på ända — antagandet av rättsskyddsanspråket upphävde sig självt. I stället för rättigheter fanns blott regler om hur domstolarna fungerade.

År 1926 lades processkommissionens betänkande fram. Det föranledde ingående diskussioner i 1927 års SvJT. Karl Schlyter beskrev hur kommissionens arbetssätt hade varit och om hur domstolsorganisationen skulle gestalta sig enligt förslaget.³¹⁰ Betänkandet kommenterades av bland andra Ernst Kallenberg samt även från norsk³¹¹ och finsk³¹² horisont. Utlåtandena över betänkandet gav upphov till ytterligare diskussion om muntligheten och den fria bevisprövningen.³¹³ Statsrådet Natanael Gärde anlade år 1931 några synpunkter på rättegångsreformen.³¹⁴ Nu var inte den moderna österrikiska civilprocessens betydelse längre lika framträdande, utan den svenska processens historiska egenskaper lyftes fram. Den norska domaren O. Augdahl tog upp Karl Olivecronas teorier om bevisbördans förhållande till den materiella rätten till diskussion.³¹⁵ Eliel Löfgren skrev år 1937 om processledningen vid muntlig rättegång och diskuterade sambandet mellan den kontradiktoriska processen där parterna och inte domaren sköter förhören och behovet av advokater som ombud.³¹⁶

Processlagberedningen lade år 1938 fram sitt förslag till ny rättegångsbalk, vilket inte minskade lusten till diskussion i SvJT. År 1939 presenterade revisionssekreteraren Per Santesson den nya domstols-

³⁰⁷ T.ex. SvJT 1919 s. 335 (Carl Coulon, Wien: "Den fria rättegången (Armenrecht) i civilmål enligt österrikisk processlagstiftning"), SvJT 1921 s. 121 (J. Goldschmidt, Berlin: "Appell i brottmål. Muntlighet och omedelbarhet i överrättsprocessen"), SvJT 1922 s. 339 (Carl Coulon, Wien: "Förenklingar i den österrikiska civilprocessen"), SvJT 1924 s. 169 (Friedrich Engel, Wien: "Har Österrikes civilprocessordning hållit vad den lovat?")

³⁰⁸ SvJT 1923 s. 153 (Nils Edling).

³⁰⁹ SvJT 1925 s. 177. Jfr att Olivecrona hänvisar till Lundstedt i TfR 1923 s. 66.

³¹⁰ SvJT 1927 s. 1.

³¹¹ SvJT 1927 s. 279 (E. Alten).

³¹² SvJT 1927 s. 292 (R. A. Wrede).

³¹³ SvJT 1928 s. 19 (Thore Engströmer).

³¹⁴ SvJT 1931 s. 1.

³¹⁵ SvJT 1931 s. 401.

³¹⁶ SvJT 1937 s. 759.

organisationen.³¹⁷ Häradsrätter och rådhusrätter skulle tills vidare bibehållas, men häradsrätterna skulle hålla ting och förberedelsesammanträden kontinuerligt. År 1939 tog revisionssekreteraren Tore Strandberg upp själva underrättsförfarandet till diskussion, bland annat beträffande de olika stegen i målens handläggning.³¹⁸ Ernst Kallenberg granskade kritiskt lagförslaget, bland annat när det gällde bevisrätten.³¹⁹ Borgmästare³²⁰ och häradshövdingar³²¹ hade kritiska synpunkter, men det fanns advokater som tog förslaget i försvar.³²² Det fanns också domare som, när nya rättegångsbalken hade antagits år 1942 men ännu inte trätt i kraft, tillämpade de nya principerna och reglerna i förskott, så långt det lät sig göra inom ramen för den gamla rättegångsbalkens regler.³²³ Praktiska frågor inför ikraftträdandet, såsom hur protokollföringen skulle skötas, diskuterades också, och en rättegång enligt den nya ordningen spelades upp som pjäs.³²⁴

I samband med rättegångsbalkens införande — ”en verklig milstolpe på den svenska rättsutvecklingens väg”³²⁵ — diskuterade professorerna Kallenberg och Olivecrona innebörden av olika typer av tvistemålsdomar. Kallenberg kommenterade Olivecronas *Domen i tvistemål* och menade att karendens rättskyddsbehov vid fullgörelsedom tillgodosågs genom att svarandens privaträttsliga prestationsplikt bekräftades; en konstitutiv dom å andra sidan ändrade rättsläget, t.ex. en äktenskapsskillnadsdom.³²⁶ Mot denna indelning hävdade Olivecrona att alla domar ändrade rättsläget, såtillvida som en fullgörelsedom ersatte det rättsläge som dittills gällt mellan parterna.³²⁷

Vad kunde då domare och advokater kräva av varandra under den nya rättegångsbalken? Det diskuterades också.³²⁸ Advokaten Yngve Schartau framhöll bland annat ett ökat krav på neutralitet och opartiskhet från domarnas sida samt advokaternas ökade betydelse när det gällde att förhöra vittnen. Lagmannen Gustaf Lindstedt framhöll bland annat ett ökat krav på att advokater inte ändrade åberopade omständigheter eller bevis i ett sent skede.

³¹⁷ SvJT 1938 s. 554, diskussion s. 691.

³¹⁸ SvJT 1939 s. 113.

³¹⁹ SvJT 1940 s. 1, 497, 593.

³²⁰ SvJT 1940 s. 51 (Nils Berlin).

³²¹ SvJT 1940 s. 85 (Nils Edling).

³²² SvJT 1940 s. 125 (Tom Forssner),

³²³ SvJT 1944 s. 1 (Gustaf Lindstedt) och SvJT 1944 s. 452 (Erik Hedfeldt).

³²⁴ SvJT 1945 s. 104, SvJT 1945 s. 194 (K. J. Schlyter), SvJT 1945 s. 220 (Nils Berlin), SvJT 1945 s. 566 (K. J. Schlyter), SvJT 1945 s. 570 (Gustaf Bång), SvJT 1945 s. 577 (Nils Berlin), SvJT 1945 s. 579 (A. Hemming-Sjöberg), SvJT 1945 s. 718 (Sven Lampers), SvJT 1945 s. 753 (Joël Laurin), SvJT 1945 s. 798 (Bengt Lassen); SvJT 1946 s. 207 (Joël Laurin), SvJT 1946 s. 450 (Arvid Rudling), SvJT 1946 s. 451 (Gustaf Bång), SvJT 1946 s. 509 (Erik Berggren), SvJT 1946 s. 516 (Bengt Lassen), SvJT 1946 s. 709 (Gustaf Bång), SvJT 1946 s. 789 (Bengt Lassen).

³²⁵ SvJT 1948 s. 1 (Nils Alexanderson).

³²⁶ SvJT 1944 s. 353.

³²⁷ SvJT 1944 s. 721. Debatten fortsatte i SvJT 1945 s. 259 (Kallenberg) och 1945 s. 804 (Olivecrona).

³²⁸ SvJT 1948 s. 41.

Vittnespsykologin hade tagits upp redan i den andra årgången.³²⁹ År 1959 skrev Arne Trankell en längre uppsats om ”Psykologisk bedömning av vittnesutsagor”.³³⁰ Han diskuterade hur psykologernas sakkunskap bäst skulle komma rättskipningen tillgodo.

Nya processrättsliga begrepp har lanserats i SvJT. Robert Boman konstaterade att det i dispositiva mål beror på parternas åberopanden, i vilken mån rättsfakta kan läggas till grund för domen. I tysk doktrin kallades detta *Behauptungslast*, vilket Boman översatte till åberopsbörda.³³¹ Thorsten Cars ansåg att det saknades behov av begreppet och att det var vilseledande.³³² Robert Boman kom emellertid att ingående diskutera åberopande och åberopsbörda i sin avhandling, som anmäldes av Sven Larsson.³³³ Det torde numera utan vidare kunna sägas att begreppet fyller en viktig processrättslig funktion. Detsamma gäller påståendedoktrinen, som lanserades av Lars Welamson år 1964.³³⁴ Påståendedoktrинens utveckling har i årets SvJT behandlats av Charlotta Falkman.³³⁵

Thorsten Cars skrev år 1964 en fortfarande användbar uppsats om undanröjande av strafföreläggande.³³⁶ Tore Strömberg analyserade i en postumt publicerad uppsats år 1994 grundligt de fyra begreppen erkänna, förneka, medgiva och bestrida.³³⁷ Grupprättegång var ett initiativ vid 1990-talets mitt som syftade till att möjliggöra viktiga processer som annars inte skulle bli av.³³⁸ Rättegångsbalkens 50-årsjubileum år 1998 uppmärksammades året därpå med några uppsatser,³³⁹ som härrörde från ett jubileumssymposium.³⁴⁰ Föredömligt tydliga och klagörande beträffande invecklade processuella frågor är Roberth Nordhs två uppsatser om vad som utgör samma sak, den senare med rubriken ”Är det sak samma om saken är densamma eller inte?”.³⁴¹ Per Henrik Lindblom gav perspektiv åt domstolsprocessen och dess koppling till verkligheten utanför rättssalen.³⁴²

Slutligen har under parollen ”En modernare rättegång” (EMR) modifieringar gjorts i den enligt rättegångsbalken gällande omedelbarhetsprincipen i hovrättsprocessen. Reformen mötte kritiska syn-

³²⁹ SvJT 1917 s. 433 (Arvid Wachtmeister).

³³⁰ SvJT 1959 s. 641.

³³¹ SvJT 1960 s. 387.

³³² SvJT 1960 s. 697.

³³³ SvJT 1967 s. 11.

³³⁴ SvJT 1964 s. 276.

³³⁵ SvJT 2016 s. 257.

³³⁶ SvJT 1964 s. 321.

³³⁷ SvJT 1994 s. 879.

³³⁸ SvJT 1995 s. 269 (Per Henrik Lindblom).

³³⁹ Bl.a. SvJT 1999 s. 400 (Kjell Å Modéer), SvJT 1999 s. 428 (Ingvar Gullnäs) och SvJT 1999 s. 436 (Göran Luterkort), SvJT 1999 s. 440 (Eric Östberg).

³⁴⁰ SvJT 1999 s. 397.

³⁴¹ SvJT 2000 s. 655 och SvJT 2001 s. 12.

³⁴² SvJT 2001 s. 1.

punkter av Eric Bylander,³⁴³ medan andra tog den i försvar³⁴⁴ eller ville ta ytterligare steg.³⁴⁵

Sammanfattningsvis kan sägas att reformen av rättegångsbalken har fungerat som en röd tråd genom SvJT:s första 100 år. Från en processordning där man på landet höll ting tre gånger om året och där man hade ett skriftligt hovrättsförfarande, via process präglad av muntlighet, omedelbarhet och koncentration i både tingsrätt och hovrätt, till ett bibehållande av dessa grundprinciper i tingsrätt men med förebringande av förhör genom videouppspelning i hovrätt. Och möjligen är ytterligare förändringar att vänta för bevisupptagning i tingsrättsprocessen, som ett led i förenklandet av hanteringen av stora mål och förkortande av häktningstiderna. Kan man i det som skrivits i SvJT spåra något grundläggande processuellt värde som är oförhandlingsbart vid fortsatta reformarbeten? Det skulle möjligen vara JO:s uttalande om Schlyter som domare i Askim — ”det slog mig”, uttalade JO, ”genast med vilket levande intresse förhandlingarna från ordförandestolen leddes”³⁴⁶ — ett sådant levande intresse hänger nära samman med det verkliga mötet mellan domare, parter och förhörspersoner i rättssalen.

3.2 *Civilrätt*

På civilrättens område inledde Vilhelm Lundstedt en debatt år 1921 med en artikel under rubriken ”Kan härskande tolkning av 24 § köplagen anses riktig?”.³⁴⁷ Enligt den bestämmelsen kunde vid leveransavtal säljaren bli ersättningsskyldig för skada på grund av dröjsmål på hans sida, oavsett om säljaren inte varit försumlig. Lundstedt angrep föreställningen att skadeståndsskyldighet principiellt förutsatte culpöst handlande, och att det culpösa i handlandet rättfärdigade skadeståndspåföljden. I stället för att uppfatta skadeståndsskyldighet utan krav på culpöst handlande som ett undantag från principen, var det ”rättsreglernas syftemål ur samhällsnyttans synpunkt”³⁴⁸ som var avgörande. Samhällsnyttan, den allmänna rättssäkerhetens och omsättningens intressen, hade företräde såväl framför en avvägning av parternas intressen som framför rättsreglernas och rättsprincipernas systematik.

Lundstedts artikel väckte debatt. Justitierådet Gustaf Carlson godtog samhällsnyttan som grundprincip men menade att de historiskt framvuxna reglerna inte utan vidare kunde ändras utifrån överväganden om samhällsnyttan, så länge avtalsparter agerade utifrån det re-

³⁴³ SvJT 2008 s. 657. Se också SvJT 2012 s. 197 (Sara Landström, Rebecca Willén och Eric Bylander).

³⁴⁴ SvJT 2008 s. 914 (Mikael Mellqvist), SvJT 2011 s. 18 (Staffan Levén och Fredrik Wersäll).

³⁴⁵ SvJT 2013 s. 169 (K-G Ekeberg).

³⁴⁶ SvJT 1925 s. 77.

³⁴⁷ SvJT 1921 s. 325.

³⁴⁸ SvJT 1921 s. 328.

gelverk som fanns.³⁴⁹ Professor C. G. Björning menade att en del naturrättslärare hade ansett att skadeståndsskyldighet principiellt förutsatte culpöst handlande, vilket också hade fått viss betydelse i tysk doktrin. Han menade emellertid att det principiella synsättet inte hade dominerat i svensk rätt, där skadestånd utan culpa hade historisk hävd. Och han menade att samhällsnyttan visserligen var en god princip, men inte tillräckligt fast för att bygga rättsprinciper på, även om samhällsnyttan preciserades till att avse den allmänna rättssäkerhetens och omsättningens intresse.³⁵⁰

Lundstedt bemötte Björning under rubriken ”Fiktion eller sanning i juridiken”.³⁵¹ Han menade att begrepp som skuld, rättsstridighet, rättsenlighet, rättigheter och rättsplikter etc. var vidskepligheter, fantomer, och att samhällsnyttan var en ”allmän beteckning för en mängd sinsemellan olika värden av betydelse för det allmänna”.³⁵² Björning svarade med artikeln ”Rättsvetenskaplig forskning — eller enbart sanningsförkunnelse?”³⁵³ Han påpekade åter att samhällsnyttan inte gav tillräcklig ledning för ett antal svåra rättsliga frågeställningar — det rådde oenighet om vad som var samhällsnyttigt och om hur man skulle nå dithän. Härefter förklarade SvJT:s redaktion debatten avslutad.

Lars Björne har konstaterat att Lundstedts samhällsnyttobegrepp mötte mycket kritik och inte gav ledning vid lösandet av konkreta frågor; kritiken mot andra riktningar tog överhanden över uppbyggandet och konkretiserandet av en egen teori.³⁵⁴ Viss förvirring i diskussionen både då och senare hör samman med att begreppet realism kan ges olika innebörd — å ena sidan praktisk inriktad juridik i motsats till begreppskonstruktioner, å andra sidan en filosofisk riktning som sysslade med juridikens vetenskaplighet och ville rensa ut icke iakttagbara, metafysiska inslag.³⁵⁵ Trots att debatten hade förklarats avslutad återuppstod den år 1929, nu mellan Östen Undén³⁵⁶ och Vilhelm Lundstedt.³⁵⁷

F.d. justitierådet Algot Bagge återknöt till diskussionen år 1944, men han satte in den i ett komparativt perspektiv och jämförde svensk rätt med engelsk och amerikansk rätt.³⁵⁸ Beträffande svensk rätt ansåg han att Lundstedt hade fokuserat på samhällsintresset och Björning och Carlson på den skäliga avvägningen mellan de enskilda intressena. Bagge ansåg att beaktandet av samhällsintresset respektive de enskilda intressena oftast ledde till ungefär samma resultat. I det fåtal

³⁴⁹ SvJT 1922 s. 361.

³⁵⁰ SvJT 1923 s. 281.

³⁵¹ SvJT 1924 s. 241.

³⁵² SvJT 1924 s. 241 på s. 258.

³⁵³ SvJT 1924 s. 425.

³⁵⁴ Björne 2007 s. 318-321.

³⁵⁵ Björne 2007 s. 2-3.

³⁵⁶ SvJT 1929 s. 342 och 540.

³⁵⁷ SvJT 1929 s. 423.

³⁵⁸ SvJT 1944 s. 853.

fall där det kunde vara oklart om en stränghet mot den avtalsbrytande parten krävdes ur ett allmänt eller ett enskilt intresse, skulle det allmänna intresset, samhällsintresset, enligt Bagge vara utslagsgivande. En utveckling av skadeståndsskyldighet utöver vid culpöst handlande hängde för övrigt samman med ökade möjligheter att försäkra sig mot risk för skadeståndsskyldighet.³⁵⁹ Ett fristående inlägg på detta tema bidrog Ivar Strahl med år 1947.³⁶⁰

Lundstedt återkom med reflektioner över Hägerströms "Der römische Obligationsbegriff" under rubriken "Grundläggning av en ny rättsvetenskap".³⁶¹ Denna artikel avslutar han med att uppmana forskarna i romersk rätt att ta till sig Hägerströms tankar: "Sedan de hämtat sig från den första häpnaden över vad de genom hans arbete fått erfara, skola de förvisso icke kunna tillbakahålla sin beundran för den odödliga bragd, han utfört."³⁶²

Immaterialrätten, som på 1870- och 1880-talen hade diskuterats i NJA II, togs upp även i SvJT. Professor Gösta Eberstein diskuterade den rättsliga grunden för patentskyddet,³⁶³ den vetenskapliga äganderätten,³⁶⁴ rätten till namn³⁶⁵ samt skådespelares, recitatörers, sångares och musikens ensamrätt till sina prestationer.³⁶⁶ Den sistnämnda artikeln behandlade skyddet för inspelningar, och Eberstein förutskickade att föreställningar i framtiden skulle kunna överföras genom "bildradio — det s.k. ögonblickliga seendet". Den internationella privaträtten blev också föremål för en del bidrag.³⁶⁷ Sjörätten har diskuterats bland annat av dispachören³⁶⁸ Kaj Pineus.³⁶⁹

Professor Håkan Nial tog år 1940 upp en diskussion om gränsdragningen mellan obligationsrätt och sakrätt, närmare bestämt om nyttjanderätt kunde ha sakrättsligt skydd mot ägarens borgenärer.³⁷⁰ Diskussionen fortsattes av Gösta Walin.³⁷¹ Sakrättsliga problem har genomgående fått ett stort utrymme i SvJT. T.ex. diskuterades säkerhetsöverlåtelse år 1959; av preceptor Svante Bergström beskrevs rättsfiguren som "impopulär" och "en ovälkommen gäst".³⁷² Han menade att det var en fråga om hur snabbt säkerhetsöverlåtelsen skulle försvinna ur det svenska rättssystemet, vilket var en fråga om hur snabbt lagstiftaren skulle komma att revidera 1845 års lösöresköpsförordning

³⁵⁹ SvJT 1944 s. 165 (Trygve Lovén).

³⁶⁰ SvJT 1947 s. 81.

³⁶¹ SvJT 1928 s. 460.

³⁶² SvJT 1928 s. 460 på s. 479.

³⁶³ SvJT 1922 s. 1,

³⁶⁴ SvJT 1925 s. 241

³⁶⁵ SvJT 1929 s. 319.

³⁶⁶ SvJT 1928 s. 1

³⁶⁷ T.ex. SvJT 1927 s. 33 (Folke Malmar) och SvJT 1927 s. 97 (Algot Bagge).

³⁶⁸ Artikeln innefattar även ett ställningstagande till stavningarna *dispache/dispasch* och *dispachör/dispaschör*.

³⁶⁹ SvJT 1972 s. 693.

³⁷⁰ SvJT 1940 s. 673.

³⁷¹ SvJT 1941 s. 428.

³⁷² SvJT 1960 s. 339.

(sedermera namnändrad till lösöresköpslag). Säkerhetsöverlåtelsen togs till försvar av Rolf Dillén,³⁷³ vars inlägg Hjalmar Karlgren kommenterade.³⁷⁴ Som bekant finns lösöresköpslagen och säkerhetsöverlåtelseerna kvar, men diskussionen om fördelarna och nackdelarna med avtalsprincipen och traditionsprincipen har som framgår i avsnitt 2.4. tagits upp igen under år 2015. Stefan Lindskogs tolkning av skuldebrevslagen när det gäller legitimation och sakrättsligt skydd vid överlåtelse av enkla fordringar föranledde debatt vid 1990-talets mitt.³⁷⁵

Bulvanköp av fast egendom, ett sätt att kringgå jordförvärvslagen, var ett problem som togs upp till diskussion³⁷⁶ liksom regleringen av tvesala av fast egendom.³⁷⁷ Apropå den nya jordabalken tog Anders Agell upp frågan om säljarens ansvar för faktiska fel enligt jordabalken och köplagen.³⁷⁸

Arbetsrätten togs upp av utrikesrådet Sture Petrén apropå en avhandling av Svante Bergström.³⁷⁹ Petrén var kritisk både till Bergströms slutsatser i vissa delar och till den av honom använda terminologin. Bergström svarade med att omnämna Petrén — som hade forskat bland annat om Svea hovrätts historia — som ”bl.a. specialist på 1600-talsjuridik”.³⁸⁰ Konsumentombudsmannens verksamhet presenterades av honom själv, Sven Heurgren, år 1974,³⁸¹ och samma år analyserade Anna Christensen sälj företagets ansvar för försäljarens culpa in contrahendo vid hemförsäljning och andra konsumentköp.³⁸² Inslagen återspeglar den då aktuella förstärkningen av konsumentskyddet. 36 § avtalslagen hör också hit, och dess tolkning togs upp till diskussion.³⁸³

Några omdiskuterade civilrättsliga fenomen är förutsättningsläran³⁸⁴ och obehörig vinst. Axel Adlercreutz provföreläsning för en preceptor (biträdande professor) i civilrätt handlade om ”Verkan av felaktiga förutsättningar vid testamente”,³⁸⁵ och Bert Lehrberg tog upp förutsättningslärans förhållande till 36 § avtalslagen.³⁸⁶ Han återkom till förutsättningsläran år 1990.³⁸⁷ Fenomenet obehörig vinst hade avfärdats av Vilhelm Lundstedt och Jan Hellner, och att rättighetsargument hade avfärdats av bland annat Lundstedt har framgått tidigare i detta avsnitt. För några år sedan har Mårten Schultz ifrågasatt dessa

³⁷³ SvJT 1960 s. 616.

³⁷⁴ SvJT 1960 s. 700.

³⁷⁵ SvJT 1994 s. 113 (Stefan Lindskog), SvJT 1994 s. 423 (Göran Lambertz), SvJT 1994 s. 426 (Ingemar Persson) SvJT 1994 s. 715 (Stefan Lindskog)

³⁷⁶ SvJT 1956 s. 225 (Kurt Grönfors).

³⁷⁷ SvJT 1963 s. 91.

³⁷⁸ SvJT 1972 s. 721.

³⁷⁹ SvJT 1949 s. 241.

³⁸⁰ SvJT 1949 s. 494. Se även SvJT 1951 s. 65 (Erland Conradi).

³⁸¹ SvJT 1974 s. 561.

³⁸² SvJT 1974 s. 737.

³⁸³ SvJT 1986 s. 526 (Mathias André).

³⁸⁴ SvJT 1953 s. 1 (Harry Guldborg).

³⁸⁵ SvJT 1959 s. 65.

³⁸⁶ SvJT 1986 s. 249.

³⁸⁷ SvJT 1990 s. 187.

avfärdanden och lyft fram både obehörig vinst och rättighetsargumenten som användbara fenomen.³⁸⁸

Standardavtalsrätten har diskuterats i några uppsatser av Ulf Bernitz, först på 1970-talet och sedan utifrån förhållandet mellan svensk standardavtalsrätt och EG-direktivet om avtalsvillkor.³⁸⁹ AB 72, standardavtalet för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, diskuterades i ett antal inlägg.³⁹⁰ Sedan Högsta domstolen har börjat tolka efterföljaren AB 04, har under år 2015 inlägg om detta gjorts (se avsnitt 2.4.).

En fråga som blir allt mer aktuell är hur nya familjeformer påverkar rättsordningen. Ett exempel är ett barnperspektiv på successionsrätten som diskuterades år 2004 av Johanna Schiratzki.³⁹¹

Någon civilrättskodifikation har inte blivit verklighet i Sverige. Äktenskapsbalken, föräldrabalken, ärvdabalken och jordabalken har förnyats under 1900-talet, medan handelsbalken har lappats och lagats med separata lagar i olika frågor — allt från gemensamma nordiska lagar på avtals- och skuldebrevsrättens område till små speciallagar för detaljfrågor. Vissa områden saknar väsentligen lagreglering, såsom entreprenadrätten och delar av sakrätten. Detta ger på delar av civilrättens område ett stort utrymme för rättsbildning genom praxis och doktrin. På civilrättens område har också grundläggande teorifrågor, som rör rättens djupare skikt, kunnat diskuteras.

Om man ska identifiera några utvecklingslinjer kan konstateras att de hätska teoridebatterna på civilrättens område cirkulerade mycket kring Lundstedt. Vidare är vissa frågor i det närmaste eviga och kan spåras tillbaka till 1800-talets tidskrifter, såsom valet mellan avtals- och traditionsprincipen. Vissa frågor har efter hand utifrån förändrade samhällsförhållanden dykt upp i diskussionen, såsom konsumentskyddslagstiftning, standardavtalsrätt och nu familjerättsliga situationer som lagstiftningen inte är tänkt för.

3.3 Straffrätt

Vilhelm Lundstedt skrev år 1920 "Principinledning. Kritik av straffrättens grundåskådningar", där han ville få bort sådana straffrättsliga teorier som byggde på fiktioner. Denna skrift, som var ett angrepp på Johan C. W. Thyrén fick en mycket kritisk recension av honom,³⁹² vilken i sin tur bemöttes av Lundstedt; denne framhöll att Thyrén inte hade nämnt att kritiken riktades just mot de thyrénska lärorna.³⁹³ Axel

³⁸⁸ SvJT 2009 s. 946, SvJT 2011 s. 989 och SvJT 2012 s. 372.

³⁸⁹ SvJT 1972 s. 401, SvJT 1974 s. 81 och SvJT 1995 s. 625.

³⁹⁰ SvJT 1975 s. 109 (Inger Ridderstrand-Linderoth), SvJT 1975 s. 489 (Alve Anderberg), SvJT 1975 s. 663 (Torbjörn Arve) och SvJT 1975 s. 664 (Alve Anderberg).

³⁹¹ SvJT 2004 s. 779.

³⁹² SvJT 1920 s. 219.

³⁹³ SvJT 1920 s. 275.

Hägerström skrev samma år en uppsats om naturrätt i straffrättsvetenskapen; rubriken var försedd med frågetecken.³⁹⁴

Den av Thyrén förberedda strafflagsrevisionen var också, vid sidan av processrättsreformen, ett ofta återkommande ämne.³⁹⁵ År 1924 publicerade Gustav Olin³⁹⁶ en uppsats i tre delar om strafflagsrevisionen.³⁹⁷ Dagsbotssystemet togs upp till debatt år 1933. Gustav Olin inledde med att presentera dagsbotssystemets huvudprinciper, men han lanserade också ett eget system för uträknandet av dagsboten. Han ville finna en bötessumma som motsvarade en månads fängelse i strafflidande för gärningsmannen. Utifrån den summan kunde sedan dagsboten räknas ut.³⁹⁸ Gunnar Bendz ansåg att Olins system var intressant *de lege ferenda* men inte stämde med lagförarbetena.³⁹⁹ Även Natanael Gärde deltog i diskussionen.⁴⁰⁰

Brottbalksreformen genomfördes genom stegvisa ändringar av strafflagen, varefter brottsbalken som sådan kunde börja tillämpas år 1965. Stegen på vägen sammanfattas bland annat i en artikel år 1953, då Straffrättskommittén lade fram förslag om de särskilda brotten,⁴⁰¹ och år 1957 presenterades Strafflagberedningens slutbetänkande, som behandlade påföljdssystemet.⁴⁰² Det sistnämnda betänkandet kommenterades av Harry Guldberg med viss kritik mot att begreppet straff var tänkt att avskaffas.⁴⁰³ År 1962 antog riksdagen förslaget till brottsbalk, och justitieminister Herman Kling återknöt när han presenterade lagförslaget i SvJT till det uppdrag Johan Thyrén hade fått år 1909 att reformera strafflagen.⁴⁰⁴

Uppsåtsformerna är ett ämne inom straffrätten som lett till omfattande diskussioner. Ivar Strahl och Nils Alexanderson diskuterade år 1945 *dolus eventualis*.⁴⁰⁵ Diskussionen återupptogs på 1960-talet⁴⁰⁶ till följd av rättsfallet NJA 1959 s. 63, som var ledande på området fram till dess att likgiltighetsuppsåtet infördes genom NJA 2002 s. 449. Detta har i sin tur diskuterats i stor utsträckning.⁴⁰⁷ En annan uppsåtsfråga som diskuterats under lång tid har att göra med straffansvaret vid rus. År 1965 bidrog Stig Jägerskiöld med en rättshistorisk studie i

³⁹⁴ SvJT 1920 s. 321.

³⁹⁵ SvJT 1916 s. 284 (Georg Stjernstedt).

³⁹⁶ Tillsammans med hustrun Carin grundare av Institutet för Rättshistorisk Forskning.

³⁹⁷ SvJT 1924 s. 5, 73 och 321.

³⁹⁸ SvJT 1933 s. 201.

³⁹⁹ SvJT 1933 s. 419.

⁴⁰⁰ SvJT 1933 s. 497.

⁴⁰¹ SvJT 1953 s. 282 (Sten Rudholm).

⁴⁰² SvJT 1957 s. 136 (Bengt Hult).

⁴⁰³ SvJT 1958 s. 1. Se också Ivar Strahl: "Skyddslagsförslaget inför utländska bedömare" i SvJT 1958 s. 322.

⁴⁰⁴ SvJT 1963 s. 1.

⁴⁰⁵ SvJT 1945 s. 32 på s. 33 och SvJT 1945 s. 295.

⁴⁰⁶ SvJT 1960 s. 598 (Tomas Huldén), SvJT 1960 s. 702 (Hjalmar Karlgren), SvJT 1960 s. 241 (Gunnar Bomgren).

⁴⁰⁷ T.ex. SvJT 2005 s. 1 (Magnus Ulväng) och SvJT 2015 s. 383 (Martin Borgeke).

ämnet⁴⁰⁸ och samma år diskuterade Ivar Strahl frågan i historiskt och komparativt perspektiv.⁴⁰⁹ I NJA 2011 s. 563 fann Högsta domstolen, som bland annat hänvisade till Strahls uppsats, att vanliga krav på uppsåt skulle gälla vid rus, ett avgörande som kom att diskuteras av Madeleine Leijonhufvud, Petter Asp och Magnus Ulväng.⁴¹⁰

”Billån” — det som numera rubriceras som tillgrepp av fortskaffningsmedel — föranledde omfattande diskussioner innan det nämnda brottet hade införts. Den som tog en bil för att färdas med den men inte tänkte behålla den hade inte tillägnelseuppsåt, vilket fordras för stöld.⁴¹¹ Den alltmer utbyggda välfärdsstaten föranledde en ny typ av brottslighet — sjukassebedrägerier.⁴¹² Gåldenärsbrotten diskuterades vid 1980-talets början,⁴¹³ och år 1983 kom förslag till nya bestämmelser om förmögenhetsbrott.⁴¹⁴

Brottsofferperspektivet kom för första gången till uttryck i en artikel av Inkeri Anttila år 1969 under rubriken ”Har vi glömt målsäganden?”⁴¹⁵

Fängelsestraffkommitténs betänkande om bland annat införande av straffvärdebegreppet kommenterades av Andrew von Hirsch.⁴¹⁶ Det svårfångade begreppet artbrott analyserades av Eva Stenborre år 1998,⁴¹⁷ och följande år diskuterade Martin Borgeke olika tillämpningsproblem som artbrotten för med sig; han argumenterade för mer nyanserade bedömningar och för en restriktiv tillämpning av brottslighetens art som skäl för fängelse. Uppsatsen ingick i ett temanummer om påföljdsbestämning till hundraårsminnet av Ivar Strahls födelse.⁴¹⁸

På straffrättens område har stora delar av diskussionen i SvJT cirkulerat kring den stegvisa reformen av strafflagen fram till införandet av brottsbalken och därefter modifieringen av grundprinciperna för påföljdsbestämning till den straffvärdecentrerade metod som nu tillämpas. Även om straffrätten måste vara väl definierad i lag finns frågor om uppsåtsläran och påföljdsbestämningen som i stora delar kan definieras genom praxis och doktrin.

3.4 Rättshistoria

Särskilt i de tidiga årgångarna av SvJT är de artiklar som kan kategoriseras under Rättshistoria fåtaliga. Det innebär inte att det saknades rättshistoriskt material i SvJT, tvärtom. Visserligen ansågs rättshisto-

⁴⁰⁸ SvJT 1965 s. 305.

⁴⁰⁹ SvJT 1965 s. 369.

⁴¹⁰ SvJT 2012 s. 337.

⁴¹¹ SvJT 1950 s. 982 (Ivar Strahl), SvJT 1951 s. 508 (C. G. Hellquist).

⁴¹² SvJT 1963 s. 321 (Per-Edwin Wallén).

⁴¹³ SvJT 1981 s. 81 (Madeleine Löfmarck), SvJT 1981 s. 286 (Madeleine Löfmarck), SvJT 1981 s. 321 (Madeleine Löfmarck) och SvJT 1981 s. 635 (Rolf Nöteberg).

⁴¹⁴ SvJT 1984 s. 492 (Suzanne Wennberg).

⁴¹⁵ SvJT 1969 s. 131.

⁴¹⁶ SvJT 1987 s. 1.

⁴¹⁷ SvJT 1998 s. 742.

⁴¹⁸ SvJT 1999 s. 107.

rieämnet som sådant ”sluta” vid någon tidpunkt före nutiden, där gällande rätt tog vid. Många artiklar på civilrättens, straffrättens och processrättens område innehöll ändå gedigna rättshistoriska och komparativa utredningar även när en aktuell fråga skulle besvaras.⁴¹⁹

Med 1936 års ämnesindelning av artiklarna fick rättshistorien en mer framträdande plats. Ämnet placerades först i innehållsförteckningen. Det infördes också notiser under rubriken ”Från gången tid”;⁴²⁰ det första bidraget i den avdelningen handlade om ett svenskt studiebesök i Norges Høyesterett år 1825.⁴²¹ De rättshistoriska bidragen handlade ofta om vad som skulle kunna kallas rättens kulturhistoria, som t.ex. lysandet av tingsfrid.⁴²² Inte minst Birger Wedberg lyfte fram många värdefulla detaljer ur svensk rättshistoria, såsom domsavslutningen ”sådant allt med rätta”.⁴²³ När Jan Eric Almquist blev professor i rättshistoria i Lund och sedan vid Stockholms högskola började han publicera en rad artiklar om olika rättshistoriska ämnen rörande främst 1600- och 1700-talen, såsom svensk rätts införande i de införlivade danska och norska provinserna,⁴²⁴ David Nehrman och den juridiska undervisningen,⁴²⁵ Svea hovrätts uppkomst⁴²⁶ och Kungl. Maj:t som revisionsrätt.⁴²⁷ I anslutning till processrättsreformen behandlades många rättshistoriska frågor, bland annat 1600-talets advokater.⁴²⁸ Listan över rättshistoriska bidrag blir tydligt längre än vanligt årgångarna 1941–1942 — kanske ett tecken på att det oroliga läget i omvärlden fick juristerna att blicka bakåt.

Några decennier längre fram, på 1960-talet, anas en viss kritik mot rättshistorieämnet och en viss uppgivenhet hos några som värdesatte de historiska perspektiven. Bo Palmgren inledde år 1969 en uppsats om David Nehrman Ehrenstråle med att konstatera: ”Nutidens ungdom vill leva och tänka i nutiden. Framtiden är i våra dagar alltför oviss och oberäknelig. Det förgångna skjuts allt snabbare undan och får över sig ett lager av damm eller mossa. Historia och rättshistoria kan fånga ett fåtal. Men för de flesta blir rättshistorien någonting främmande och förlegat — gamla gubbar, döda årtal och torra papper.”⁴²⁹ Palmgren fortsatte med att framhålla Nehrman som en ännu aktuell förebild som universitetslärare.

Gerhard Hafström ägnade sin avskedsföreläsning bland annat åt att legitimera rättshistorien som ett ämne vid juridisk fakultet: ”Att söka

⁴¹⁹ Se t.ex. SvJT 1917 s. 1 (Hjalmar Westring) och SvJT 1917 s. 189 (C. G. Bergman).

⁴²⁰ SvJT 1936 s. 64 på s. 66.

⁴²¹ SvJT 1936 s. 61 (Birger Wedberg).

⁴²² SvJT 1937 s. 635 (J. E. Almquist), SvJT 1938 s. 248 (K.-F. Pfeiffer), SvJT 1938 s. 428 (B. Wedberg), SvJT 1942 s. 41 (J. E. Almquist).

⁴²³ SvJT 1938 s. 689.

⁴²⁴ SvJT 1937 s. 3.

⁴²⁵ SvJT 1938 s. 55 och SvJT 1938 s. 298.

⁴²⁶ SvJT 1940 s. 468. Se härtill SvJT 1945 s. 171 (Sture Petré).

⁴²⁷ SvJT 1941 s. 49.

⁴²⁸ SvJT 1947 s. 1 (Sture Petré).

⁴²⁹ SvJT 1969 s. 909.

utforska gällande rätt utan att beakta dess ursprung och framväxt vore som att studera nätverket i ett träds krona men glömma dess stam och rotträdar.”⁴³⁰ Elsa Sjöholm angrep emellertid år 1979 rättshistorieämnet och förklarade att det var en disciplin i kris.⁴³¹ Erik Anners och Kjell Å Modéer delade inte Sjöholms uppfattning.⁴³² Sjöholm återkom i ämnet,⁴³³ men sedan tystnade debatten fram till år 1996, då Kjell Å Modéer återkom med ett program för rättshistorieämnets uppgifter.⁴³⁴ Komparativ rättshistoria, rättsvetenskapens historia, de juridiska yrkesrollernas historia och rättsstatens historiska grundvalar är några ledord, aktuella då och fortfarande. Ett exempel på rättshistoriska studier som ger perspektiv på hur rättsregler rör sig mellan rättsordningar är Rolf Nygrens fråga ”Vad är egentligen ’riktigt svenskt’ i den svenska rätten?”.⁴³⁵

3.5 Konstitutionell rätt

Den offentliga rätten behandlades i Statsvetenskaplig tidskrift och Förvaltningsrättslig tidskrift. Det hindrade dock inte att konstitutionella frågor togs upp i SvJT, även om omfånget inte kan mäta sig med processrätten eller civilrätten. År 1922 gjorde Otto Varenius ett antal ”randanmärkingar” till Robert Malmgrens grundlagsedition.⁴³⁶ År 1930 presenterade den norske professorn Ragnar Knoph den norska Høyesteretts funktion och ställning, bland annat dess konstitutionella funktion.⁴³⁷ År 1934 uppmärksammades — vid sidan av tvåhundraårsjubileet av 1734 års lag — trehundraårsminnet av 1634 års regeringsform. Professor Nils Ahnlund framhöll att regeringsformens mest varaktiga betydelse var att den gav en fasthet och fullständighet åt den centrala och lokala, civila och militära ämbetsorganisationen.⁴³⁸ År 1949 uppmärksammades att en ny tryckfrihetsförordning hade antagits⁴³⁹ och år 1963 diskuterade Erik Holmberg erfarenheterna av juryrättegången enligt förordningen.⁴⁴⁰

År 1935 publicerades Halvar G. F. Sundbergs installationsföreläsning Förvaltningen och rättssäkerheten.⁴⁴¹ Detta var ett ämne som Sundberg skulle återkomma till vid fler tillfällen, bland annat i SvJT, då han blev mer och mer kritisk till hur rättssäkerhetsgarantierna fungerade.⁴⁴² Nils Herlitz ägnade sig åt samma ämnesområde och

⁴³⁰ SvJT 1971 s. 88 på s. 101.

⁴³¹ SvJT 1979 s. 57.

⁴³² SvJT 1979 s. 568 och SvJT 1979 s. 570.

⁴³³ SvJT 1980 s. 75.

⁴³⁴ SvJT 1996 s. 524.

⁴³⁵ SvJT 1997 s. 103.

⁴³⁶ SvJT 1922 s. 309, SvJT 1922 s. 372.

⁴³⁷ SvJT 1930 s. 331.

⁴³⁸ SvJT 1934 s. 437.

⁴³⁹ SvJT 1949 s. 321 (N. Gärde), se även SvJT 1948 s. 61 och SvJT 1948 s. 535 (Björn Kjellin).

⁴⁴⁰ SvJT 1963 s. 662.

⁴⁴¹ SvJT 1935 s. 321.

⁴⁴² SvJT 1945 s. 387.

skrev uppsatsen "Allmän domstol och administrativ myndighet".⁴⁴³ Den är visserligen i SvJT med full rätt inordnad under processrättsämnet, men eftersom den behandlar vad vi idag skulle benämna rätten till domstolsprövning av förvaltningsbeslut tar jag upp den här. Vad Herlitz uttalade — att gränsen mellan allmän domstols kompetens och förfarandet för administrativa besvär drogs genom "en ofta förbryllande mångfald av specialföreskrifter"⁴⁴⁴ — gällde långt fram i tiden. Ole Westerbergs avhandling om administrativ besvär rätt hör till detta ämnesområde, som var i stort behov av forskning.⁴⁴⁵ Dessa bidrag kom i en tid då den gamla administrationen med några få centrala ämbetsverk och lokala befattningshavare med avgränsade uppgifter och befogenheter byggdes ut till en alltmer svåröverskådlig flora av myndigheter men då det ännu skulle dröja länge innan den enskilde kunde kräva domstolsprövning av myndighetsbesluten. Stig Strömholm tog år 1962 upp ämnet under rubriken "Domstolsprövning av administrativa beslut"⁴⁴⁶ med en utförlig genomgång av doktrin och praxis. År 1965 diskuterade Kurt Holmgren reformfrågor inom förvaltningsrättskipningen mot bakgrund av att förvaltningsdomstolarnas struktur inte helt motsvarade behoven,⁴⁴⁷ han återkom till frågeställningen år 1972 under rubriken "Förvaltningsdomstolsreformen".⁴⁴⁸ Att EKMR ställde krav på domstolsprövning av förvaltningsbeslut uppmärksammades av Erik Fribergh år 1986.⁴⁴⁹

År 1955 anmälde Gustaf Petrén aktuell litteratur under rubriken "Administrativa rättssäkerhetsproblem".⁴⁵⁰ Genom en skarpt formulerad fotnot, som anknöt till en riksdagsdebatt, inledde han en betydelsefull diskussion om lagprövningsrätten:

Exc. UNDÉNS påstående att man i vårt land icke satt i fråga att underkasta riksdagsbeslut domstolskontroll (se FK 5/5 1954 nr 17 s. 113) är alltså oriktigt och hör väl till de friheter också en jurist får tillåta sig, då han uppträder som politiker. I den mån grundlagsenligheten av ett riksdagsbeslut ifrågasättes vid domstol, är det dennas sak att pröva en sådan invändning. I sitt anförande framhöll Undén omöjligheten av att få ett riksdagsbeslut om en skattelag domstolsprövat. Exemplet var särdeles olyckligt valt, då som bekant HD just prövat kvarlåtenskapsskattelagstiftningens grundlagsenlighet (se NJA 1951 s. 39).⁴⁵¹

Undén replikerade utförligt och ansåg att domstolarna inte hade någon rätt att bedöma lagars grundlagsenlighet.⁴⁵² På detta svarade Pe-

⁴⁴³ SvJT 1941 s. 162.

⁴⁴⁴ SvJT 1941 s. 162 på s. 167.

⁴⁴⁵ Anmäld i SvJT 1946 s. 122 (Hans Cavalli).

⁴⁴⁶ SvJT 1962 s. 529. Se även SvJT 1963 s. 458 (Stig Strömholm).

⁴⁴⁷ SvJT 1965 s. 569.

⁴⁴⁸ SvJT 1972 s. 241.

⁴⁴⁹ SvJT 1986 s. 325. Se även SvJT 1986 s. 12 (Rolf H. Lindholm).

⁴⁵⁰ SvJT 1955 s. 618.

⁴⁵¹ SvJT 1955 s. 618 på s. 624.

⁴⁵² SvJT 1956 s. 260.

trén att författningsutvecklingen rimligen hade inneburit att domstolarna hade lagprövningsrätt, och han kunde påvisa visst stöd för denna uppfattning i rättspraxis. Han menade att statsmakternas inbördes förhållande inte var detsamma som år 1809. Parlamentarismen hade införts vid sidan av grundlagen, och så även lagprövningsrätten.⁴⁵³

Den första debattomgången behandlade, som Uta Bindreiter sammanfattat debatten, frågan om lagprövningens existens; en andra debattomgång skulle handla om dess omfattning.⁴⁵⁴ I det skedet fördes emellertid debatten bara delvis i SvJT; en stor del av den fördes i Statsvetenskaplig tidskrift. Gustaf Petrén gjorde emellertid ett avslutande inlägg i SvJT.⁴⁵⁵

År 1959 fyllde 1809 års regeringsform 150 år, vilket uppmärksammades av Nils Herlitz.⁴⁵⁶ Ett förslag till ny regeringsform publicerades år 1963.⁴⁵⁷ Det diskuterades till innehållet av Nils Herlitz⁴⁵⁸ och till den språkliga utformningen av Erik Wellander⁴⁵⁹ och Sven Benson.⁴⁶⁰ Författningsreformen kom emellertid att genomföras stegvis,⁴⁶¹ och 1972 kunde Nils Herlitz kommentera grundlagberedningens förslag under rubriken ”1974 års regeringsform?”.⁴⁶² En översikt över den nya regeringsformen presenterades av Fredrik Sterzel, då grundlagsförslaget hade antagits som vilande.⁴⁶³ Alla frågor hade emellertid inte lösts — redan samma år konstaterade Nils Herlitz att frågorna om skyddet för fri- och rättigheter och om lagprövningen återstod att lösa.⁴⁶⁴ Gustaf Petrén kunde konstatera att domstolarna var något styvmoderligt behandlade i regeringsformen.⁴⁶⁵ Något senare uppkom den på senare tid alltmer aktuella frågan om skadestånd för lidande på grund av statens handlande.⁴⁶⁶

År 1987 finns tre uppsatser som tillsammans antyder att kombinationen grundlagsskyddade rättigheter och rätten till domstolsprövning skulle komma att få stor betydelse. Bertil Bengtsson skrev ”Om domstolarnas lagprövning”,⁴⁶⁷ Kjell Å Modéer skrev ”En god domare är bättre än en god lag. Om juridiska yrkesroller i ett historiskt perspektiv”⁴⁶⁸ och Erik Holmberg skrev ”På spaning efter rättigheterna”.⁴⁶⁹

⁴⁵³ SvJT 1956 s. 500.

⁴⁵⁴ Uta Bindreiter, *Lagprövningsdebatten 1955–1966. I skärningsfältet mellan juridik och politik*, Lund: Juristförlaget, 2009, s. 10.

⁴⁵⁵ SvJT 1966 s. 432.

⁴⁵⁶ SvJT 1959 s. 305.

⁴⁵⁷ SvJT 1963 s. 290.

⁴⁵⁸ SvJT 1963 s. 385.

⁴⁵⁹ SvJT 1963 s. 411.

⁴⁶⁰ SvJT 1963 s. 498.

⁴⁶¹ SvJT 1969 s. 1 (Nils Herlitz).

⁴⁶² SvJT 1972 s. 513.

⁴⁶³ SvJT 1973 s. 597.

⁴⁶⁴ SvJT 1973 s. 753.

⁴⁶⁵ SvJT 1975 s. 1.

⁴⁶⁶ SvJT 1977 s. 141 (Bertil Bengtsson) och SvJT 1977 s. 301 (Bertil Bengtsson).

⁴⁶⁷ SvJT 1987 s. 229.

⁴⁶⁸ SvJT 1987 s. 248.

Joakim Nergelius gjorde år 1996 en grundlig analys av förhållandet mellan grundlag och lag i uppsatsen "Om grundlagstolkning, grundlagsvänlig lagtolkning och åsidosättande av grundlagsstridig lag".⁴⁷⁰ Han återkom följande år till frågan hur de överordnade regelverken skulle få genomslag i praktiken.⁴⁷¹ Som har framgått i avsnitt 2.4. är detta frågor som fortfarande är föremål för livlig debatt och där inte bara rättsvetenskapsmän utan också domare har känt sig manade att ta ställning.

3.6 Nordisk rätt och Europarätt

År 1939 publicerades en översikt av Birger Ekeberg av det nordiska lagstiftningssamarbetet.⁴⁷² Uppsatsen innehåller en mycket informativ tabell över de lagar som tillkommit i de nordiska länderna efter nordiskt samarbete. Även i de fall det inte var fråga om nordiskt lagstiftningssamarbete fanns ett intresse för de andra nordiska ländernas rättsordningar, t.ex. när det gällde rättegångsreformer.⁴⁷³

Det nordiska lagstiftningssamarbetet hade länge en stark ställning, inte minst i SvJT:s spalter. Men detta samarbete kom i en annan position när Danmark skulle bli EG-medlem och den svenska regeringen ville göra reformer i snabbare takt. Statsrådet Carl Lidbom uttalade år 1973 i SvJT: "Om alla nordiska länder i varje fråga skulle vänta på det land där frågan sist får aktualitet, skulle detta uppenbarligen innebära en mycket effektiv spärr för fortsatt utveckling."⁴⁷⁴ Detta innebar ett angrepp på det nordiska lagstiftningssamarbetet, och i stället kom så småningom det europeiska samarbetet att bli betydelsefullt även för Sverige.

År 1951 bildades Kol- och stålunionen. Det uppmärksammades att det inte var fråga om mellanstatlig internationell rätt utan om "supranationell rätt": "Detta är ett betydelsefullt ögonblick i den europeiska rättsutvecklingen". Fördraget skulle gälla i 50 år, men det torde — ansåg författaren, Gerhard Simson⁴⁷⁵ — inte finnas många som trodde att fördraget skulle vara så länge.⁴⁷⁶ År 1960 recenserade Hilding Eek en bok om EEC⁴⁷⁷ och år 1964 presenterade Åke Åhström EEC-domstolen.⁴⁷⁸ Hilding Eek diskuterade år 1971 under rubriken "Neutralitet, neutralitetspolitik och EEC" förutsättningarna för ett svenskt EEC-medlemskap.⁴⁷⁹ Hans Henrik Lidgard tog i två uppsatser upp frå-

⁴⁶⁹ SvJT 1987 s. 653. Se även SvJT 1987 s. 645 (Hans Danelius) och SvJT 1987 s. 677 (Göran Regner).

⁴⁷⁰ SvJT 1996 s. 835.

⁴⁷¹ SvJT 1997 s. 426.

⁴⁷² SvJT 1939 s. 5.

⁴⁷³ SvJT 1920 s. 257 (av Thore Engströmer).

⁴⁷⁴ SvJT 1973 s. 273 på s. 276.

⁴⁷⁵ Se om honom avsnitt 4.2.

⁴⁷⁶ SvJT 1952 s. 478, citaten från s. 479–480.

⁴⁷⁷ SvJT 1960 s. 30.

⁴⁷⁸ SvJT 1964 s. 175.

⁴⁷⁹ SvJT 1971 s. 1.

gan om frihandelssamarbetet mellan Sverige och EEC.⁴⁸⁰ Skapandet av EES togs upp på tidigt 1990-tal,⁴⁸¹ men eftersom Sverige ansökte om EG-medlemskap (nu hade man slutat tala om EEC) år 1991 blev EG-rätten en betydelsefull fråga.⁴⁸² En viktig fråga var hur domstolarna skulle hantera EG-rätten.⁴⁸³ Senare har, successivt, EG-rätten och därefter EU-rätten kommit att behandlas både som sådan och som en del av respektive rättsområde i den materiella rätten.

År 1952 ratificerade Sverige EKMR,⁴⁸⁴ men Sverige godtog inte Europadomstolens jurisdiktion. År 1961 kunde L. Kellberg rapportera att Europadomstolens två första fall hade anhängiggjorts,⁴⁸⁵ men Östen Undén var fortsatt skeptisk till behovet av domstolen.⁴⁸⁶ SvJT publicerade år 1969 de internationella konventionerna om mänskliga fri- och rättigheter i fulltext, med en inledning av Hans Danelius.⁴⁸⁷ Bland dessa fanns EKMR, och Hans Danelius skulle sedan återkommande referera Europadomstolens praxis. Den första uppsatsen i serien utgör en systematisk översikt över rättsfall åren 1961–1990.⁴⁸⁸ Därefter inledde han en lång serie sammanställningar av nya fall som tillkommit.⁴⁸⁹ Iain Cameron gav praktiska råd om att finna rättskällor.⁴⁹⁰

De internationella inslagen i SvJT speglar — givetvis — de kontakter som svensk rätt har haft med andra rättsordningar. När det gäller information om rättsutvecklingen i enskilda länder utanför Norden hade notiser och artiklar behövt räknas för att säkra slutsatser skulle kunna dras. Det är emellertid mitt samlade intryck att intresset inledningsvis var riktat främst mot Norden och Tyskland. Detta intresse har bibehållits, men särskilt Storbritannien, Frankrike och USA har tillkommit. När det gäller faktorer som kan påverka svensk rättsutveckling har fokus kommit att förskjutas från Norden till de gemensamma europeiska institutionerna.

4 Iakttagelser inom några teman

4.1 Politik och juridik i teori och praktik

Inledningsvis ska undersökas hur vissa frågor, som är känsliga ur ett perspektiv av grundläggande mänskliga rättigheter, behandlades i SvJT.

En av de tidiga känsliga frågorna i SvJT:s spalter är steriliseringsfrågan. Professor Ragnar Bergendal presenterade år 1930 ett förslag till

⁴⁸⁰ SvJT 1974 s. 18 och SvJT 1976 s. 689.

⁴⁸¹ SvJT 1990 s. 111 (Sven Norberg), SvJT 1992 s. 337 (Sven Norberg).

⁴⁸² Se t.ex. SvJT 1992 s. 188 (Ola Wiklund), SvJT 1993 s. 85 (Lotta Westerhäll)

⁴⁸³ SvJT 1995 s. 401 (Sven Norberg)

⁴⁸⁴ Europeiska konventionen av den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁴⁸⁵ SvJT 1961 s. 503.

⁴⁸⁶ SvJT 1963 s. 657.

⁴⁸⁷ SvJT 1969 s. 384.

⁴⁸⁸ SvJT 1991 s. 257.

⁴⁸⁹ SvJT 1994 s. 337, SvJT 1995 s. 532 etc., senast SvJT 2013 s. 176 avseende fjärde kvartalet 2012.

⁴⁹⁰ SvJT 1995 s. 241.

steriliseringslag.⁴⁹¹ Dagens läsare reagerar vid omnämmandet av att sterilisering skulle kunna ske enligt betänkandet av "sjukdomsprofylaktiska (ev. rashygieniska)"⁴⁹² skäl. Advokaten Georg Stjernstedt fann i en recension av Olof Kinbergs "Aktuella kriminalitetsproblem i psykologisk belysning" anledning att citera ett stycke om behovet av "sterilisering av de eugeniskt, dvs. ur rashygienisk synpunkt" icke önskvärda — tillflödet av dem som var predisponerade för brott skulle stoppas.⁴⁹³

Generellt kan sägas att SvJT:s skribenter förhöll sig neutrala till denna typ av nyheter, liksom till de rättsliga förändringarna i Tyskland åren 1933–1945. Under rubriken "Tysk lagstiftning under kabinettet Hitler" noterades bland annat att befattningshavare som inte var av arisk härstamning skulle "försättas ur tjänstgöring".⁴⁹⁴ År 1934 finns en redogörelse för ett "nationalsocialistiskt strafflagsförslag" om bland annat "rasförräderi",⁴⁹⁵ och det finns också en detaljerad redogörelse för ny lagstiftning mot djurplågeri i Tyskland. Bland annat förbjöds onödigt plågande av djur, såsom "att tvångsmata fjäderfä med deg eller att rycka loss benen på levande grodor".⁴⁹⁶ På nästa sida beskrivs den tyska Volksgerichtshof, som skulle döma i mål om "hög- och landsförräderi".⁴⁹⁷ I efterhand kan man bara sorgset konstatera att om lagen mot djurplågeri även hade skyddat människor, hade mycket varit vunnet.

Kanske är det tydligaste uttrycket för neutraliteten en artikel av Per Olof Ekelöf år 1941 under rubriken "Samhällsåskådning och civilprocess".⁴⁹⁸ Han inleder med ett längre citat ur en år 1934 publicerad uppsats av E. Volkmar om omgestaltningen av civilprocessrätten enligt nationalsocialistisk rättsuppfattning, utgiven av den dåvarande tyska justitieministern Hans Frank. Några sidor längre fram lyfter han fram ett annat citat ur samma text, vari uttalas att processrätten måste styras av den nationalsocialistiska gemenskapstanken ("Gemeinschaftsgedanke") och av en "*Führergrundsatz, der für das Gebiet des Prozessrechts den Richter zum autoritären Führer des Prozessverfahrens erhebt.*"⁴⁹⁹ Det intressanta här är Ekelöfs kommentar till uttalandet. Han säger att den som är nationalsocialist säkert ansluter sig till uttalandet medan den som inte är det ställer sig kritisk och prövar varje konkret förslag för sig. "Man må emellertid akta sig för att utan vidare förkasta ett reformförslag endast därför att ingen annan motivering anförts än att detsamma står i överensstämmelse med den nya samhällsuppfattningens grundtankar. Förslaget kan vara ändamålsenligt även om den anförda motiveringen ej tager fasta därpå utan har

⁴⁹¹ SvJT 1930 s. 113.

⁴⁹² SvJT 1930 s. 113 på s. 115.

⁴⁹³ SvJT 1931 s. 41; citatet från s. 45.

⁴⁹⁴ SvJT 1933 s. 370 (Ernst Leche).

⁴⁹⁵ SvJT 1934 s. 80 (Kurt Holmgren).

⁴⁹⁶ SvJT 1934 s. 506 (Ernst Leche).

⁴⁹⁷ SvJT 1934 s. 507 (Per Santesson).

⁴⁹⁸ SvJT 1941 s. 106.

⁴⁹⁹ SvJT 1941 s. 106 på s. 113.

rent ideologisk karaktär och sålunda vänder sig endast till de troendes skara.”⁵⁰⁰ Därefter diskuterar Ekelöf fördelarna och nackdelarna med olika principer för förhållandet mellan domarens och parternas aktivitet i processen. Och slutligen konstaterar han att de tyska reformförslagen egentligen endast bestod i att domaren i högre grad än tidigare skulle övervaka att utredningen blev så fullständig som möjligt, vilket inte var något revolutionerande och inte hade något nödvändigt samband med ”Gemeinschaftsgedanke” och ”Führergrundsatz”. Den metod som Ekelöf använde var således att helt rensa förslagen från den ideologiska kontexten och bedöma dem ur ett renodlat juridiskt perspektiv — utifrån rättsprinciper och praktisk funktion. Året därpå diskuterade Ekelöf förutsebarhet och rättighetskydd under rubriken ”Rättssamhälle och rättssäkerhet”.⁵⁰¹

År 1941 tog Ivar Strahl upp en diskussion om idealism eller realism i rättsvetenskapen.⁵⁰² Diskussionen fortsattes år 1945 av Frede Castberg under rubriken ”Rett og metafysikk”.⁵⁰³ Han ställde frågan om rätten måste utgå från vissa metafysiska förutsättningar. Han kunde acceptera Strahls indelning i realism och idealism och att han själv hörde till idealismen. Han menade att begrepp som rättighet, rättsstridighet och rättens giltighet och förbindelsen mellan rätt och metafysik var historiska fakta och socialpsykologiska fenomen. Carl Jacob Arnholm bidrog med metodologiska betraktelser i det häfte som tillägnades Lundstedt.⁵⁰⁴ Alf Ross argumenterade för att rättighetsbegreppet skulle begränsas till att beskriva realiteter.⁵⁰⁵ År 1956 gjorde Jan Hellner ”några anteckningar om juridik och filosofi”,⁵⁰⁶ där han hyllade Hägerström, Lundstedt och Olivecrona för att ha fört in juridiken på nya banor och undersökt om juridiska begrepp motsvarar något som existerar i verkligheten.

En teoretisk diskussion av annan karaktär handlar om lagtolkning och prejudikattolkning — hur det juridiska källmaterialet ska uppfattas och användas. År 1960 diskuterade Kurt Grönfors ”Ändamålsförskjutning och rättssäkerhet”.⁵⁰⁷ Med ändamålsförskjutning menade han fall där lagstiftaren hade haft en typ av fall i åtanke men där samhällsförhållandena ändrats så att samma lag kunde tänkas fylla en ny funktion. Var det ändamålen vid lagens tillkomst som skulle vara avgörande, eller det ändamålsenliga vid tillämpningstidpunkten?

År 1970 publicerade Stig Strömholm en längre uppsats om sociologins betydelse för juridiken.⁵⁰⁸ Han fann att juridiken är en normativ verksamhet medan sociologin är en empirisk vetenskap, och han

⁵⁰⁰ SvJT 1941 s. 106 på s. 113.

⁵⁰¹ SvJT 1942 s. 7.

⁵⁰² SvJT 1941 s. 302.

⁵⁰³ SvJT 1944 s. 19.

⁵⁰⁴ SvJT 1952 s. 505.

⁵⁰⁵ SvJT 1953 s. 529.

⁵⁰⁶ SvJT 1956 s. 1.

⁵⁰⁷ SvJT 1960 s. 12.

⁵⁰⁸ SvJT 1970 s. 97.

övergick sedan till att undersöka vilken betydelse sociologin kunde ha för lagstiftning, rättstillämpning och rättsvetenskap. Detta ledde sedan till debatt.⁵⁰⁹ Rättssociologi hade nämnts första gången i SvJT år 1953 i anslutning till ett reformförslag angående den juridiska utbildningen,⁵¹⁰ och rättsekonomi nämndes första gången i SvJT i anslutning till ett symposium år 1977.⁵¹¹ Detta är exempel på de olika perspektiv på rätten som kom att utvecklas efter andra världskriget, ofta med ursprung i amerikansk juridisk teori.

Per Eklund var kammarrättslagman och hade disputerat på avhandlingen *Rätten i klasskampen*, som byggde på den materialistiska historieuppfattningen. Han hade alltså använt marxistisk teori, och den hade mötts med oförståelse och aggressivitet av föreläsare med antimarxistisk inställning.⁵¹² Han ville därför utveckla ämnet för SvJT:s läsare, inte minst då Stig Jägerskiöld hade skrivit en kritisk recension.⁵¹³ Folke Schmidt uttalade i annat sammanhang att ”ingen politisk tänkare torde ha utövat ett sådant inflytande på samhällsutvecklingen i vårt land som Karl Marx”,⁵¹⁴ nämligen när det gällde tanken att löntagarna kunde vinna makt genom inbördes sammanhållning och att arbetet är den enda värdeskapande faktorn. År 1977 publicerade Jacob W. F. Sundberg texten *Legum leges*, (lagarnas lagar, dvs. rättskäl-läran). Han inledde med att konstatera att marxisterna hade utopiska funderingar om ett samhälle utan rättsordning och konstaterade att alla samhällsordningar inte är rättsordningar,⁵¹⁵ medan Per Eklund i en ny artikel fann att ”rätten är och måste förbli det rådande samhällssystemets fånge”.⁵¹⁶ Sundberg återkom år 1984 med kritik mot marxismen, bristen på rättigheter och högskattesamhället.⁵¹⁷ Rätten betraktades alltså inte bara ur olika teoretiska perspektiv utan också ur politiska perspektiv. Den metod som hade använts generellt under perioden 1933–1945 — att rensa rättsliga frågor från ideologisk kontext och bedöma dem ur ett renodlat juridiskt perspektiv — var under 1970- och 1980-talen inte lika självklar.

4.2 Kris och krig

De första årgångarna av SvJT gavs ut under första världskriget. Det är därför inte förvånande att det finns artiklar om frågan huruvida av krig vållad prisstegring kan utgöra giltigt skäl för dröjsmål med fullgörande av leveransavtal.⁵¹⁸

⁵⁰⁹ SvJT 1970 s. 484 (Staffan Rylander) och SvJT 1970 s. 488 (Stig Strömholm).

⁵¹⁰ SvJT 1953 s. 737 (Ragnar Bergendal).

⁵¹¹ SvJT 1976 s. 763.

⁵¹² SvJT 1975 s. 689.

⁵¹³ SvJT 1975 s. 211, se också SvJT 1976 s. 556.

⁵¹⁴ SvJT 1976 s. 513.

⁵¹⁵ SvJT 1977 s. 116.

⁵¹⁶ SvJT 1977 s. 577 på s. 599.

⁵¹⁷ SvJT 1984 s. 97.

⁵¹⁸ SvJT 1917 s. 177 och SvJT 1917 s. 272.

Den neutralitet som har diskuterats i föregående avsnitt avseende perioden 1933–1945 kunde någon gång brytas igenom. Östen Undén, då universitetskansler, tog tydlig ställning när han under rubriken ”Norges strid för rätten” kommenterade den tyska ockupationsmaktens försök att kuva den norska Høyesterett och övriga domstolar. Undén hänvisade till J. L. Runebergs ”Landshövdingen” i Fänrik Ståls sägner, där ämbetsmannen Wibelius vägrade följa den ryska ockupationsmaktens lagstridiga befallningar — en ikon även för Finlands domare under ofärdsåren vid 1900-talets början.⁵¹⁹ Bengt Lassen lyfte år 1944 fram att sentensen *inter arma silent leges*, i krig tiger lagarna, syftar på nödvärnsrätten, inte på att lagarna sätts ur spel i krig.⁵²⁰ Samma år tog docenten Torsten Gihl i en mycket utförlig artikel (96 sidor) upp frågan om staters immunitet vid främmande domstolar till diskussion.⁵²¹ Frågan hörde samman med fallet om kvarstadsbåtarna, som är känt för eftervärlden genom att regeringen försökte påverka domstolarna att döma på ett sätt som skulle stämma med neutralitetspolitiken.⁵²²

År 1944 finns också inslag i SvJT som antyder händelseutvecklingen efter andra världskriget. Den finske professorn och domaren R. Erich skrev en uppsats under rubriken ”Den internationella rättskipningen efter kriget. Några reflexioner”.⁵²³ Han uttalade sig för att *Cour Permanente de Justice Internationale* borde ha en funktion att fylla, snarare än en av segrarmakterna upprättad domstol. En sådan kom dock, som bekant, att upprättas.⁵²⁴ Den danska straffrättsprofessorn Stephan Hurwitz, som hade flytt till Sverige, skrev en uppsats ”Om Strafforfølgning i Danmark efter Okkupationen”.⁵²⁵ Han anknöt där till de planer de allierade hade redan under kriget att ställa krigsförbrytare inför rätta och diskuterade den speciella situationen att det kunde behövas retroaktiva regler, samtidigt som det var just rättsstaten med den typ av rättssäkerhetsgarantier som innebar förbud mot retroaktiv lagstiftning som rättsuppgörelsen skulle återupprätta. Rättsuppgörelsen i framför allt Norge blev sedan successivt föremål för rapporter i SvJT, t.ex. ”Retsoppgjøret i Norge”⁵²⁶ och ”Domen över Quisling”.⁵²⁷

Krigsslutet uppmärksammades genom ett häfte år 1945 tillägnat ”med varm sympati och beundran för deras land de danska och norska jurister som genom sin fosterlandskärlek och ståndaktighet

⁵¹⁹ SvJT 1941 s. 889. Se också SvJT 1960 s. 35 (Sara Falk) och SvJT 1960 s. 255 (Tomas Cramér).

⁵²⁰ SvJT 1944 s. 449.

⁵²¹ SvJT 1944 s. 193.

⁵²² NJA 1942 s. 65, se Janne Flyghed, *Rättsstat i kris. Spioneri och sabotage i Sverige under andra världskriget*, Stockholm: Federativ 1992, s. 138–150 och 451–500.

⁵²³ SvJT 1944 s. 101.

⁵²⁴ Se här till SvJT 1945 s. 813 (Ivar Strahl), SvJT 1946 s. 211 (Per-Erik Fürst), SvJT 1946 s. 692 (Torgny T:son Segerstedt), SvJT 1946 s. 694 (Karl Schlyter).

⁵²⁵ SvJT 1944 s. 833.

⁵²⁶ SvJT 1946 s. 10 (Johs. Andenæs).

⁵²⁷ SvJT 1946 s. 214 (Bengt Lassen).

under tunga år hemma och i landsflykt givit ett lysande föredöme”.⁵²⁸ Häftet inleddes med de danska och norska nationalsångerna och en text av Birger Ekeberg innefattande ett utdrag ur Runebergs ”Landshövdingen”.⁵²⁹ Efter hand presenterades utdrag ur händelseförloppen, t.ex. ”Norges kamp för rätten” av Birger Ekeberg⁵³⁰ och en anmälan av Nils Beckman av Jørgen Trolles ”Syv Maaneder uden Politi”.⁵³¹ En person som blev betydelsefull för SvJT under efterkrigstiden var Gerhard Simson, som hade fått lämna sitt domarämbete i Tyskland; han kom till Sverige och blev kansliråd och förmedlade efter kriget kunskaper i utländsk rätt i Sverige och i svensk rätt i Tyskland.⁵³²

När det gäller kriser efter andra världskriget kan nämnas att flygplanskapningen på Bulltofta år 1972 och Norrmalmstorgsdramat år 1973 föranledde inlägg om den statliga nödrätten.⁵³³

Det som har diskuterats i detta avsnitt är beroende på läget i omvärlden koncentrerat till vissa tidsperioder. Vad som är särskilt intressant är att den politiska neutraliteten som har diskuterats i föregående avsnitt bröts vid angreppet på norska Høyesteretts oavhängighet. Att en ockupationsmakt försökte sätta sig över ett lands domstolars bundenhet till grundlag och lag väckte till liv tydliga ställningstaganden som hade gjorts tidigare och där rättsstatens krav var djupt förankrade i rättskulturen.

4.3 Formerna för lagreform

Den kanske mest tydliga inriktningen i de tidiga årgångarna är engagemanget för lagreform. Hjalmar Westring skrev år 1919 en uppsats under rubriken ”Om revisionen av vår allmänna lag”.⁵³⁴ Där stödde han planen att reformera den allmänna lagen balk för balk. Han diskuterade reformbehovet på de olika balkarnas områden, och det var egentligen bara på utskökningsområdet som reformbehov inte förelåg. Här finns en koppling till en av uppsatserna i NJA II, närmare bestämt en artikel av C. A. Reuterskiöld om det systematiska värdet av balkindelningen i 1734 års lag.⁵³⁵

Åke Holmbäck tog år 1941 under rubriken ”Lag och balk” åter upp frågan till principiell diskussion.⁵³⁶ Han konstaterade att en balk är en huvuddel av en lag, även om faktiskt C. J. Schlyter — landskapslagarnas utgivare⁵³⁷ — hade ansett att en balk kunde stå för sig själv och inte behövde vara en del av en lag. Att en lag kan vara balkindeldad är inget unikt för Sveriges rikes lag utan har också förekommit bland

⁵²⁸ SvJT 1945 s. 417.

⁵²⁹ SvJT 1945 s. 419, 420, 421.

⁵³⁰ SvJT 1946 s. 561.

⁵³¹ SvJT 1946 s. 213.

⁵³² SvJT 1977 s. 229 (Ivar Strahl).

⁵³³ SvJT 1974 s. 579 (Erik Sjöholm).

⁵³⁴ SvJT 1919 s. 77. Se också SvJT 1950 s. 1 (N. Gärde).

⁵³⁵ NJA II 1900 nr 7.

⁵³⁶ SvJT 1941 s. 191.

⁵³⁷ Se om honom SvJT 1945 s. 1 (J. E. Almquist).

annat i den medeltida lagstiftningen och i 1667 års sjölag, som gällde till år 1864. Holmbäck noterade att 1909 års förslag till jordabalk avsågs ersätta jordabalken i 1734 års lag. Motsvarande skedde verkligen år 1920, när 1734 års giftermålsbalk ersattes med en ny. Riksdagen föreskrev uttryckligen att giftermålsbalken i Sveriges rikes lag skulle ha ny lydelse. Det var första gången en ny balk infördes i 1734 års lag, denna gång som en ersättning för en gammal balk med samma namn.⁵³⁸ Därefter har flera gånger gamla balkar ersatts och nya tillkommit — rättegångsbalken,⁵³⁹ föräldrabalken,⁵⁴⁰ ärvdabalken,⁵⁴¹ brottsbalken,⁵⁴² jordabalken,⁵⁴³ utsökningsbalken,⁵⁴⁴ äktenskapsbalken;⁵⁴⁵ den senaste är miljöbalken,⁵⁴⁶ som år 1998 enligt riksdagsbeslut fördes in efter jordabalken i Sveriges rikes lag.

Besynnerligt nog har C. J. Schlyters sätt att se på balkar som något som kan vara fristående från en lag kommit till heders beträffande socialförsäkringsbalken, som år 2010 utfärdats utan att enligt riksdagsbeslut tas in i Sveriges rikes lag. I lagbokseditionen har den trots detta placerats sist i Sveriges rikes lag i stället för i bihanget. Ett annat förslag, framlagt av Gösta Walin år 1948, var att samla lagar i balkar, ett slags formalisering av lagboksdispositionen; detta stannade vid en idé.⁵⁴⁷

Tvåhundraårsjubileet av 1734 års lag uppmärksammades år 1934 med en högtidssammankomst på Riddarhuset. Talen trycktes i SvJT.⁵⁴⁸ Men inte nog med det. Professorn i rättshistoria i Uppsala K. G. Westman hade lett en kommitté som hade redigerat *Minnesskrift ägnad 1734 års lag*, ett omfattande verk i fyra band som fortfarande är väl värt att konsultera. Ett band innehåller ett faksimiltryck av lagen, ett band är på finska och två band innehåller en rad uppsatser på svenska. ”Åtgärder i äldre tid för spridande av kännedom om lagarnas innehåll” är temat för en artikel, där det bland annat tas upp att uppläsningen av lagar i kyrkorna inte upphörde helt förrän år 1894.⁵⁴⁹

4.4 Tidsbilder från juristernas yrkesliv

Att domare och rättsvetenskapsmän hade ett forum i SvJT angavs redan i anmälan. I SvJT:s redaktion var också advokatväsendet redan

⁵³⁸ SvJT 1920 s. 193 (Nils Alexanderson).

⁵³⁹ Se avsnitt 3.1. ovan.

⁵⁴⁰ Se t.ex. SvJT 1949 s. 481.

⁵⁴¹ Se t.ex. SvJT 1959 s. 369.

⁵⁴² Se avsnitt 3.3. ovan.

⁵⁴³ Se t.ex. SvJT 1960 s. 481 (N. Gärde), SvJT 1961 s. 431 (P. Westerlind), SvJT 1969 s. 337 (Mauritz Bäärnhielm).

⁵⁴⁴ Se t.ex. SvJT 1983 s. 216 (Arne Wilhelmsson).

⁵⁴⁵ Se t.ex. SvJT 1986 s. 53 (Lotta Westerhäll-Gisselsson).

⁵⁴⁶ Se t.ex. SvJT 1998 s. 875 (Jan Darpö).

⁵⁴⁷ SvJT 1948 s. 241. Se även SvJT 1948 s. 673 (Åke Hassler).

⁵⁴⁸ SvJT 1934 s. 529 (K. J. Schlyter), SvJT 1934 s. 532 (K. G. Westman), SvJT 1934 s. 538 (J. O. Söderhjelm), SvJT 1934 s. 541 (E. Marks von Würtemberg), SvJT 1934 s. 547 (Nils Stjernberg), SvJT 1934 s. 551 (Thore Engströmer), SvJT 1934 s. 557 (Birger Ekeberg).

⁵⁴⁹ SvJT 1947 s. 340 (Georg Blomqvist).

från början representerat. På 1910-talet hade visserligen Sveriges advokatsamfund varit verksamt några decennier men hade ännu inte den ställning det fick med nya rättegångsbalken år 1948. I en recension av Fr. Stang Lunds *Sakføregjerningen* diskuterade advokaten Otto Mannheimer år 1917 ett antal frågor som fortfarande är av relevans — advokatens oavhängighet, kunskaper och lojalitet med klienten.

Kvinnors möjlighet att iklä sig juridiska yrkesroller infördes sent; först ut var emellertid advokatväsendet. En av Sveriges första kvinnliga advokater Eva Andén höll år 1917 ett anförande i andra kammarens plenisal om förslaget till lag om barn utom äktenskap. Anförandet publicerades i SvJT.⁵⁵⁰ Jur.kand. Märta Björnbom Romson publicerade år 1921 en artikel om gift kvinnas släktnamn.⁵⁵¹

När kvinnliga domare sedan kommer på tal är drottning Kristina ett exempel som anføres — hon hade ju på sin tid domsrätt i högsta instans. Jan Eric Almquist undvek inte att försöka analysera vilka skillnader det kunde tänkas bli mellan kvinnors och mäns dömande.⁵⁵² En av de tidiga kvinnliga domarna som medverkade i SvJT är Sara Falk, som bidrog med många bokanmälningar och notiser. År 1973 var hon revisionssekreterare och skrev en artikel om Nedre justitierevisionens upphörande och ombildning till Högsta domstolens kansli.⁵⁵³

Årtalet 1968 ger vissa associationer, vilket bekräftas i SvJT: Harry Guldberg skrev då en artikel under rubriken "Ungdomens revolt, våldet och rättsordningen".⁵⁵⁴ Han menade att tidens människor "upplever en samhällsutveckling av snabbare förlopp än som förekommit under någon tidigare generation".⁵⁵⁵ Året efter inleddes första häftet av SvJT med en artikel av Gustaf Petrén om demonstrationsrätten.⁵⁵⁶

Några tidsbilder om förhållandena i rättssalen kan man också få. År 1918 framgår i korthet att Föreningen Sveriges Stadsdomare hade engagerat sig i att ta fram en domardräkt.⁵⁵⁷ Detta var vid den tid då domaruniformerna allt mer kom ur bruk. Ledamöterna i Rådhusrätten i Stockholm hade den 28 april 1916 fastställt en modell för en domardräkt "att användas av de rådhusrättens ledamöter, som därtill vore villiga". Dräkten utgjordes "av en toga utav svart tyg med bräm av svart vattrat siden". Det förväntades att dräkten skulle spridas inom Stockholms rådhusrätt och sedan till övriga stadsdomstolar i landet. Så blev uppenbarligen inte fallet. Frågan om domardräkter och deras utformning togs emellertid upp återkommande då och då.⁵⁵⁸ Håkan

⁵⁵⁰ SvJT 1917 s. 164.

⁵⁵¹ SvJT 1921 s. 70. Jfr SvJT 1921 s. 162 (Einar Stenbeck).

⁵⁵² SvJT 1941 s. 818.

⁵⁵³ SvJT 1973 s. 1.

⁵⁵⁴ SvJT 1968 s. 609.

⁵⁵⁵ SvJT 1968 s. 609.

⁵⁵⁶ SvJT 1969 s. 1.

⁵⁵⁷ SvJT 1918 s. 55.

⁵⁵⁸ SvJT 1947 s. 674, SvJT 1948 s. 54 (Arthur Lindhagen, Nils von Steyern, Joël Laurin, Knut Elliot och P. G. Lindström), SvJT 1948 s. 120 (Henrik Sachs, Kaj Mundt, Ole F. Harbek, Harald Sund, Maths Heuman, Hugo Lindberg), SvJT 1948 127 (Nils Berlin).

Strömberg diskuterade år 1997 argument för och emot en domar-dräkt och konstaterade att en sådan nog skulle te sig främmande i dagens samhälle.⁵⁵⁹

En annan tidsbild från år 1918 är ett i korthet omnämnt cirkulär om att parter och deras biträden skulle få möjlighet att sitta ned i rättssalen, ”då de ej äro i förhör eller utföra talan”.⁵⁶⁰ Motsatsvis ansågs de böra stå upp då de agerade inför rätten.⁵⁶¹ Sessionssalarnas inredning togs upp vid fler tillfällen.⁵⁶² År 1969 gjordes en återblick som visar att det fanns ett visst motstånd mot att låta parter och ombud ha stolar att sitta på, eller att låta de tilltalade sitta på ”de anklagades bänk”.⁵⁶³

Domaretiska frågor har tagits upp bland annat i anslutning till domareden⁵⁶⁴ och domarreglerna.⁵⁶⁵ Det torde vara unikt i världen att en uppsättning domarregler under så lång tid kunnat vägleda domare i deras etiska ställningstaganden. Det är därför inte konstigt att reglerna återkommande fått uppmärksamhet i SvJT. År 1941 hade en del av domarreglerna översatts till tyska, men Birger Wedbergs försök att inte få domarreglernas innehåll att stå i bjärt kontrast till den nationalsocialistiska rätten kräver mycket av sådan ”god vilja” han själv nämner.⁵⁶⁶

En del skribenter har sett tillbaka på äldre förhållanden. Som exempel kan nämnas Carl Em. Bengtssons minnen från tingsresor i Övre Norrland på 1890-talet,⁵⁶⁷ C. V. Spens minnen från sin tid som notarie i fyra domsagor under Göta hovrätt,⁵⁶⁸ Ejnar Hörstadius minnen från Svea hovrätt från sekelskiftet, Louis Améens postumt publicerade minnen från Svea hovrätt 1888–1898,⁵⁶⁹ Bengt Hjerns postumt publicerade minnen från notarietiden 1944–1946,⁵⁷⁰ och Gösta Walins minnen från sin tid i bland annat Svea hovrätt och Högsta domstolen.⁵⁷¹ C. V. Spens redogjorde också för ett mål från 1850-talet, som visar på problemen med den legala bevisteorin.⁵⁷² I ett mål från det tidiga 1800-talets Lund fungerade Esaias Tegnér som författare av en

⁵⁵⁹ SvJT 1997 s. 464.

⁵⁶⁰ SvJT 1918 s. 106.

⁵⁶¹ SvJT 1958 s. 111 (Hugo Lindberg).

⁵⁶² SvJT 1948 s. 316 (med bild från Helsingborgs rådhusrätt), SvJT 1948 s. 526 (Sven Turén), SvJT 1948 s. 674 (Joël Laurin och Bo Palmgren).

⁵⁶³ SvJT 1969 s. 702 (Eric Stapelberg).

⁵⁶⁴ SvJT 1943 s. 814 (Bengt Lassen), SvJT 1944 s. 44 (Jan Eric Almquist).

⁵⁶⁵ T.ex. SvJT 1936 s. 186 (Jan Eric Almquist), SvJT 1937 s. 510 (Birger Wedberg), SvJT 1939 s. 516 (Henrik Munktell), SvJT 1940 s. 813 (Jan Eric Almquist), SvJT 1941 s. 519 (Birger Wedberg), SvJT 1962 s. 354 på s. 361 (Jan Eric Almquist), SvJT 1967 s. 441 (Jan Eric Almquist).

⁵⁶⁶ SvJT 1941 s. 917. Domarreglerna översatta av Hellmut Dix.

⁵⁶⁷ SvJT 1944 s. 519.

⁵⁶⁸ SvJT 1962 s. 482, SvJT 1962 s. 576, SvJT 1962 s. 663 och SvJT 1962 s. 739. Reaktion på minnena i SvJT 1963 s. 35 (Nils Rosenquist af Åkershult) med replik av Spens i SvJT 1963 s. 36.

⁵⁶⁹ SvJT 1980 s. 66.

⁵⁷⁰ SvJT 1982 s. 635.

⁵⁷¹ SvJT 2000 s. 727.

⁵⁷² SvJT 1951 s. 448.

vedhuggares inläga, och C. J. Schlyter fungerade som rättegångsbud i ett annat mål.⁵⁷³ Det första ”jättemålet” omtalades år 1953. Det var ett brottmål som skulle kräva huvudförhandling i flera månader, kanske ett halvår eller mera.⁵⁷⁴

År 1971 presenterades ett förslag till domstolsverk, som skulle syssla med domstolsadministration och ADB-system men också med att förordna hovrättsassessorer och anställa fiskalsaspiranter.⁵⁷⁵ Gustaf Petrén riktade skarp kritik mot förslaget och framhöll bland annat att riksdagen velat begränsa verkets befogenheter.⁵⁷⁶ Verket kom inte att fullt ut organiseras enligt det första förslaget. I samband med verkets införande upphörde den lokala självbestämmanderätten över tingshusbyggnaderna genom specialkommunen tingshusbyggnadsskyldige, något som uppmärksammades i ett flertal böcker.⁵⁷⁷ Domstolsadministrationens utformning kom åter upp till diskussion år 1992 apropå nya utredningsförslag.⁵⁷⁸

Så kallade apokryfiska balkar var ett ämne som togs upp då och då.⁵⁷⁹ Det är texter som skrivits med 1734 års lag som stilistisk förebild men i andra ämnen. T.ex. en gästabudsbalk från år 1759: ”1 kap. 1 §. Den där gästabud hålla vill, bjude i rätter tid vänner sina. Ej må någor senare bjuda, än då mat å bordet inburen är.”⁵⁸⁰ Apropå just den balken kan nämnas, att festtal och bordsvisor också har tryckts i SvJT, som t.ex. efter det sextonde nordiska juristmötet i Oslo i augusti 1934.⁵⁸¹ Denna lite mer lättsamma typ av juridiska skrifter har efter 1930-talet kommit att försvinna. Kanske beror det på att Birger Wedberg hade ett särskilt sinne för att presentera denna typ av material, kanske beror det på att det inte passade stämningläget under och efter andra världskriget.

Gösta Walin⁵⁸² torde vara den som publicerat sig i SvJT med längst tidsmässigt avstånd — 66 år — mellan första och sista inlägg. Han skrev först i SvJT 1935 om reform av trafikförsäkringen.⁵⁸³ De två följande åren skrev han inlägg om rätt att säga upp intecknad gäld,⁵⁸⁴ och han medverkade därefter då och då. Hans sista inlägg publicerades i SvJT år 2001 och handlade om överlåtelse av bostadsrätt.⁵⁸⁵

Till och med de konungar som regerat under SvJT:s hundra år har medverkat i tidningen genom att de har fått sina tal tryckta. Gustaf V

⁵⁷³ SvJT 1953 s. 510.

⁵⁷⁴ SvJT 1953 s. 430 (Bengt Lassen).

⁵⁷⁵ SvJT 1971 s. 495 (Christer af Winklerfelt).

⁵⁷⁶ SvJT 1975 s. 651.

⁵⁷⁷ Anmälan i SvJT 1974 s. 217 (Karl Sidenbladh).

⁵⁷⁸ SvJT 1992 s. 674 (Christer Rune) och SvJT 1992 s. 687 (Lars Åhlén).

⁵⁷⁹ SvJT 1934 s. 578, SvJT 1939 s. 585 (Birger Wedberg).

⁵⁸⁰ SvJT 1934 s. 579.

⁵⁸¹ SvJT 1934 s. 510.

⁵⁸² Se om honom SvJT 2003 s. 103.

⁵⁸³ SvJT 1935 s. 477.

⁵⁸⁴ SvJT 1936 s. 541, SvJT 1937 s. 255.

⁵⁸⁵ SvJT 2001 s. 89.

höll tal vid Göta hovrätts 300-årsjubileum⁵⁸⁶ och vid invigningen av Hovrätten för Övre Norrland.⁵⁸⁷ Kronprisen, dvs. sedermera Gustaf VI Adolf, har på motsvarande sätt fått sina tal vid invigningen av Hovrätten för Nedre Norrland⁵⁸⁸ och Hovrätten för Västra Sverige⁵⁸⁹ tryckta. Vid doktorspromotionen i Lund den 31 maj 1951 var Gustaf VI Adolf närvarande, och Karl Olivecrona höll en föreläsning på temat "Straffets vara eller icke vara".⁵⁹⁰ Även Carl XVI Gustafs tal vid Göta hovrätts 350-årsjubileum finns återgivet.⁵⁹¹ Talen har, uttryckligen eller underförstått, kretsat kring temat "Land skall med lag byggas". Kungalängden kan utsträckas bakåt: Oscar II hade ju på sin tid dömt en gång i Högsta domstolen,⁵⁹² och kronprins Oscar (I) hade år 1816 följt föredragningarna i Svea hovrätt, låt vara att han enligt sentida betraktare hade bort få följa något intressantare mål.⁵⁹³

Några fonder har sedan länge varit knutna till SvJT, och dessas tillgångar och medelsanvändning har återkommande rapporterats. Det handlar om Tore Alméns minnesfond,⁵⁹⁴ Harry Axelson Johnsons fond för rättsvetenskaplig forskning,⁵⁹⁵ Birger Ekebergs fond.⁵⁹⁶ Vid 1980-talets mitt har emellertid rapporteringen om dessa fonders verksamhet upphört i SvJT.

Det kan konstateras att det finns ett rikhaltigt material om ämnen som jag inte har berört närmare i denna uppsats. Om man vill studera 100 års diskussioner om juristutbildningens utformning, 100 års diskussioner om domarrekruteringen, eller hitta information om det juridiska föreningslivet i en viss stad eller region, finns ett rikhaltigt material i SvJT att ösa ur.

4.5 Bilagor och anknytande skrifter

Emellanåt har SvJT publicerat festskrifter eller samlingshäften avseende uppsatser presenterade vid symposier och konferenser. Tidningens tredje häfte år 1931 utgjorde en festskrift till professor Johan C. W. Thyrén på hans 70-årsdag. År 1931 publicerades också en separat festskrift tillägnad presidenten juris doktor herr friherre Erik Marks von Würtemberg. År 1934 utgavs under ledning av en särskild organisationskommitté⁵⁹⁷ Minnesskrift till 1734 års lag. År 1937 utgjorde sjunde häftet skrifter tillägnade Ernst Trygger. År 1941 tillägnades första häftet f.d. justitierådet jur.dr Birger Wedberg med varmt

⁵⁸⁶ SvJT 1935 s. 521.

⁵⁸⁷ SvJT 1937 s. 1. Se till jubileet SvJT 1937 s. 58.

⁵⁸⁸ SvJT 1948 s. 625.

⁵⁸⁹ SvJT 1948 s. 705.

⁵⁹⁰ SvJT 1951 s. 575.

⁵⁹¹ SvJT 1985 s. 516.

⁵⁹² Se ovan avsnitt 1.2.

⁵⁹³ SvJT 1940 s. 633.

⁵⁹⁴ SvJT 1919 s. 122. Se senast SvJT 1987 s. 73

⁵⁹⁵ Se till ändamålet SvJT 1919 s. 401. Se senast SvJT 1983 s. 583.

⁵⁹⁶ Se till ändamålet SvJT 1950 s. 926 och SvJT 1952 s. 494. Se senast SvJT 1984 s. 88.

⁵⁹⁷ SvJT 1936 s. 64 på s. 65.

tack för 21 års arbete inom redaktionen. År 1952 tillägnades ett häfte Vilhelm Lundstedt på 70-årsdagen, med en hyllande inledning av Karl Olivecrona.⁵⁹⁸ År 1969 tillägnades ett häfte av SvJT Ivar Strahl på 70-årsdagen.⁵⁹⁹ Under senare år, från och med år 1999, har SvJT ordnat symposier på Häringe slott i aktuella ämnen. Inläggen från dessa har publicerats i SvJT, första gången år 2000 på temat "Lagstiftaren i en internationaliserad värld".⁶⁰⁰

År 1924 publicerade Birger Wedberg i en bilaga till SvJT texten "Om föredragning". Han anknöt till Louis De Geers skrift "Om den juridiska stilen"⁶⁰¹ och konstaterade att till skillnad från skrivandet inom domstolarna så saknade talandet inom domstolarna utförlig behandling i svenskt tryck. Konsten att föredra, och konsten att åhöra föredragning, är alltså aktuella ämnen. Under den intresseväckande rubriken "Juridik och erotik" finns en bilaga till 1926 års SvJT. Birger Wedberg har där presenterat en berättelse ur verkliga livet som det tedde sig i södra Halland vid 1800-talets början, närmare bestämt i överstelöjtnanten Jacob von Voigtlanders hushåll. Frågan var om han skulle ge sitt samtycke till dotterns giftermål, och under rubriken "Giftomans samtycke" har berättelsen också blivit roman, författad av Ingrid Hesslander.⁶⁰²

4.6 Tekniska landvinningar

Också de tekniska landvinningarnas relation till rättsordningen och de juridiska yrkesrollerna har diskuterats. År 1917 hade det efter viss tvekan klarlagts att karbonpapper var tillräckligt pålitligt för att användas vid framställandet av flera exemplar av småprotokoll vid domsagokanslierna.⁶⁰³ År 1938 rapporterades om ett försök med "elektrisk ljudupptagning i rättegång".⁶⁰⁴ En "dubbel telediphon" hade anslutits till på dombordet placerade mikrofoner, som fångade upp ljud vilket registrerades på vaxcylindrar. Maskinskriverskor — som "i mikrofonhjälm avlyssnade de vid förhören upptagna cylindrarna" — skrev sedan ut förhören. Det normala pappersformatet ändrades år 1946 till A4 — tidigare användes det större folioformatet.⁶⁰⁵

Vad som nu kallas digitalisering kallades från början ADB, automatisk databehandling. Detta begrepp omnämndes först år 1966 apropå inskrivningsväsendets rationalisering.⁶⁰⁶ År 1969 publicerade Peter Seipel en uppsats i två delar om hur ADB-teknik kunde tänkas bli använd inom rättsordningen⁶⁰⁷ och om automatiserad informationsök-

⁵⁹⁸ SvJT 1952 s. 497.

⁵⁹⁹ SvJT 1969 s. 81.

⁶⁰⁰ SvJT 2000 s. 205.

⁶⁰¹ Den utgör bilaga till SvJT 1953.

⁶⁰² Ingrid Hesslander, *Giftomans samtycke*, Stockholm: Hökerberg, 1952.

⁶⁰³ SvJT 1917 s. 244.

⁶⁰⁴ SvJT 1938 s. 144 (Ernst Leche).

⁶⁰⁵ SvJT 1953 s. 281 (Joël Laurin).

⁶⁰⁶ SvJT 1966 s. 67 (Trygve Hellers).

⁶⁰⁷ SvJT 1970 s. 257.

ning.⁶⁰⁸ År 1973 rapporterades att amerikanska högsta domstolen hade avgjort frågan om programmering av datorer var patenterbar; svaret var nekande.⁶⁰⁹ Frågan om ”gränsöverskridande förtal i Cyberspace” togs upp av Michael Bogdan år 1997.⁶¹⁰ Föga kunde man då ana hur omfattande diskussionen om näthat skulle komma att bli. Se t.ex. Lena Olsens uppsats år 2015 om ”Näthat i form av hot” med reflektioner kring elektroniska tjänsteleverantörers ansvar.⁶¹¹

5 Sammanfattande slutsatser

5.1 Rättsreform, rättsdebatt och rättskultur

De som startade SvJT hade anledning att vara osäkra på företagets framtid. Tidigare svenska juridiska tidskrifter hade inte överlevt sina grundare. Att SvJT har överlevt beror på att tidningen har drivits av en engagerad krets personer som har sett till att säkra successionen genom att hela tiden knyta till sig yngre redaktörer och redaktionsmedlemmar.

SvJT skulle vara en hovrättstidning. Det har den också varit, dels genom att fram till år 1980 publicera rättsfall från hovrätterna, dels genom att ta upp frågor inom processrätt, civilrätt och straffrätt som hör till de allmänna domstolarnas och därmed hovrätternas jurisdiktion. Verksamma domare, åklagare och advokater har också bidragit till uppsatserna i SvJT. SvJT skulle ha en vetenskaplig förankring. Det har den också haft, inte bara genom forskares bidrag till tidskriften utan också genom den samverkan mellan teori och praktik som SvJT möjliggjort.

Kopplingen mellan teori och praktik, vetenskaplig förankring och hovrättstidning, är särskilt tydlig på rättsreformernas område. Rättegångsreformen var inte bara en teoretisk lagstiftningsprodukt utan också något som skulle omsättas i praktiken, delvis innan lagstiftning hade genomförts. De successiva straffrättsreformerna har också utgjort ett växelspel mellan teorier om återanpassning och straffvärde och de praktiska erfarenheterna av de olika synsätten. Allt detta har kommit till uttryck i SvJT:s spalter. Det har inte bara varit fråga om lagreform utan också om *rättsreform*, som är mitt första sammanfattande ledord. Även rättsregler utöver lagbestämmelserna i strikt mening har reformerats i doktrin och praxis, och de grundläggande förändringarna har sedimenterat ned i rättens djupare skikt. Med hjälp av artikel 6 EKMR har slutligen processuella grundprinciper fått en konstitutionell ställning.

Lundstedts och Olivecronas rättsrealistiska angrepp på den äldre konstruktiva teorin ger å ena sidan intrycket av att en ny tid var kommen; invecklade, ornamenterade fiktioner skulle rensas bort och nya tydliga konstruktioner byggas i stål och betong. Men om man åter-

⁶⁰⁸ SvJT 1970 s. 722.

⁶⁰⁹ SvJT 1973 s. 345 (Arne Helleryd).

⁶¹⁰ SvJT 1997 s. 1.

⁶¹¹ SvJT 2015 s. 297.

vänder till den debatt mellan Lundstedt och Björling som diskuterats i avsnitt 3.2. skulle den nästan kunna iscensättas som en teaterpjäs, där Björling sitter tillbakalutad i en länstol trygg i sin mångåriga erfarenhet, medan Lundstedt står framför honom, uppjagad, vilt gestikulerande, frustrerad över att alla inte ser det ljus han skådat. Det är, som Björling med all rätt påpekar, så att ytterligare tydlighet skulle vara önskvärd beträffande vad i den gamla teorin som borde ändras. Nyligen har Mårten Schultz svurit i den rättsrealistiska kyrkan genom att börja diskutera rättighetsargument. En annan debatt, också den med en hög grad av intensitet, är den mellan Petréen och Undén om lagprövningen som har diskuterats i avsnitt 3.5. Och år 2015 har, som nämnts i avsnitt 2.4., en intensiv debatt pågått om domarrollen — en debatt som anknyter både till frågan om existensen av rättigheter och till frågan om lagprövningen och annan normkontroll. Exempelen är tillräckliga för att motivera *rättsdebatt* som det andra sammanfattande ledordet.

Här och där, framför allt i avsnitt 4.4, har rättskulturella fenomen nämnts. Vissa frågor är mindre, andra större. Här rymms betydelsefulla förändringar men också viktiga fenomen som under lång tid varit bestående i rätten. I vissa avseenden kan vi känna igen oss i äldre tiders domare, åklagare, advokater och professorer; i andra avseenden framstår de som komna ur en helt annan värld. Detta gäller både de inslag i SvJT som redan från början rörde rättshistoria och sådana som med tiden har kunnat bli föremål för rättshistorisk forskning. Inte minst neutraliteten i förhållande till Tyskland åren 1933–1945 och reaktionerna på ockupationsmaktens angrepp på Høyesterett ger oss anledning att ställa frågan hur vi själva skulle ha agerat. Vilka rättsliga erfarenheter och värderingar, vilket rättskulturellt bagage hade de som då reagerade på ett visst sätt? Vilka rättsliga erfarenheter och värderingar, vilket rättskulturellt bagage har vi i en senare tid — vad styr vårt sätt att handla om en ny krissituation uppkommer? Det tredje ledordet är *rättskultur*.

I ett tal den 6 oktober 2016 talade Lord Sumption, domare i Storbritanniens högsta domstol, över ämnet ”The Historian as Judge”.⁶¹² Han pläderade för att domare behöver historisk kunskap:

There is, I think, a broader sense in which history supports a judge’s role. It is a prodigious source of vicarious experience. We are all, I am sure, familiar with the tired journalistic cliché that judges are out of touch with real life because they are middle class and, by the standards of our society, quite comfortably off. The truth is that everybody is out of touch with real life. This is because real life is too vast and too varied for more than a small part of it to be experienced by any one man or woman. We need several lives, but we are granted only one. This is not just a problem peculiar to judges. It is as true of the noble lord who rules the state as it is of the noble lord who cleans his plate, or the aristocrat who banks at Coutts and the aristocrat who

⁶¹² <https://www.supremecourt.uk/docs/speech-161006.pdf>, 24 oktober 2016.

cleans his boots. In the nature of things most experience is vicarious, not personal. History enables us to understand many things about humankind, which we cannot hope to experience personally. Of course, its value would be very limited if we were all that different from our ancestors. But one of the things that one learns from our three millennia of recorded history is that humanity does not really change very much. What changes is not its basic instincts and desires but its capacity for giving effect to them. Indeed, one of the abiding tragedies of mankind is surely that its technical and organisational capacities have expanded so much faster than its moral sensibilities.

Lord Sumption — som i egenskap av historiker har skrivit fyra volymer om hundraårskriget — sade också att han ofta tillfrågas om hur han får tid till historiska studier vid sidan av sin dömande verksamhet. Det var samma fråga som ställdes i minnesorden till Birger Wedberg (se ovan avsnitt 1.4.1). Om svaret apropå Wedberg var av praktisk natur — *nulla dies sine linea* — är Lord Sumptions svar mer av en maning:

Every well-rounded professional should have room for at least one consuming interest other than the one that earns them their living.

5.2 Den historiska framtiden

Volymen *Svensk Juristtidning 100 år* hade ett framåtblickande syfte, men flera av författarna återknöt i sina bidrag till tidningens historia. Mårten Schultz kallade det ”dumdrigt”⁶¹³ att sia om framtiden — av lätt insedda skäl, eftersom man genom att sia om framtiden blir ett lätt byte för de senare generationer som lever i sagda framtid och kan bedöma prognosernas korrekthet. Stig Strömholm ansåg vid SvJT:s 70-årsdag att det fanns underlag för en försiktig optimism och tillförsikt inför framtiden.⁶¹⁴ Det kan konstateras att den prognosen var riktig. Och jag tror att den är riktig även om den skulle uttalas på nytt idag. Vad sedan den tekniska utvecklingen för med sig är svårare att säga. SvJT publiceras i fulltext på internet, vilket underlättar spridningen och sökbarheten. Grunden för SvJT har i 100 år varit de tryckta häftena som samlas till vackra inbundna volymer. Åtminstone jag föredrar att söka digitalt men att läsa på papper. Om 100 år kanske det anses lika märkligt som karbonpapper, vaxcylindrar och mikrofonhjälm (jfr avsnitt 4.6).

Om man avslutningsvis ska hitta ett enda citat ur SvJT, som på en gång sammanfattar tidningens fokus på lagstiftningsverksamhet och dömande verksamhet, på rättens historia och reform av rätten, på spänningen mellan realism och idealism, och på det nordiska samarbetet, väljer jag följande inledning till en uppsats av Ole Lando, först i tidningens 51 årgång:

⁶¹³ Mårten Schultz, ”Skadeståndsrättens framtid” i *Svensk Juristtidning 100 år*, Uppsala: Iustus, 2016, s. 111.

⁶¹⁴ SvJT 1986 s. 1 på s. 3.

Det er lovgiverens ideal at skabe regler, som kan anvendes mekanisk og som dog altid vil føre til retfærdige resultater. Dette ideal er det vanskeligt at virkeliggøre. Lovgiveren står da ofte over for spørgsmålet: Skal en lovbestemmelse blot være en vejledning, en standard, eller skal den være en stiv regel. Bliver den en standard, kan den regelmæssighed, som bestemmelsen skal sikre, kun manifestere sig ved visse tendenser, men der kan gives et stort spillerum til skønnet og til den konkrete billighed. Bliver den en stiv regel, vil man sikre regelmæssigheden, men på bekostning af skønnet og den konkrete retfærdighed.

Dommeren står over for samme problem, når han skaber regler på områder, hvor ingen skreven lov findes. Hans problem er også det samme, når han fortolker lovene. En bunden fortolkning sikrer regelmæssighed, en fri fortolkning tillader en skønsudøvelse. Særlig svært har han det i tilfælde, hvor en skreven lov klart kræver sig anvendt, men hvor billighed kræver noget andet. Her har dommeren ikke altid fulgt loven. I nogle tilfælde har han taget sig en utilladt skønsbeføjelse, for at den konkrete retfærdighed kunne ske fyldest.⁶¹⁵

⁶¹⁵ SvJT 1967 s. 1.